

พุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ในพระพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติของไทย : กรณีศึกษาวัดในจังหวัดนครปฐม*

ภณกุล ภาควรรณคดี**

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์วิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยที่มีการผสมกลมกลืนระหว่างพระพุทธศาสนากับไสยศาสตร์ และความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมบุญพาณิชย์กับพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ของพุทธศาสนิกชนไทย จากกรณีตัวอย่างวัดไร่ขิงและวัดไผ่ล้อมในจังหวัดนครปฐม การวิจัยพบว่า พุทธศาสนาในประเทศไทยมีลักษณะสำคัญ คือ มีการผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์และคติความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีสงเทวดาและอำนาจลี้ลับจนเป็นแหล่งที่มาของไสยศาสตร์ โดยผสมกลมกลืนไปกับพิธีกรรมหรือวิถีปฏิบัติทางพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทย เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปเพราะอิทธิพลของทุนนิยมและบริโภคนิยม ได้ก่อให้เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงในวิถีปฏิบัติทางศาสนาของชาวพุทธไทย ทำให้การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางพุทธศาสนามีเรื่องไสยศาสตร์และผลประโยชน์เชิงพาณิชย์เข้ามาเกี่ยวข้อง เกิดเป็นพฤติกรรมที่เรียกว่า “บุญพาณิชย์” ซึ่งเกื้อหนุนต่อกระบวนการพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์และเชื่อมโยงผสมผสานกระบวนการทั้งสองนี้เข้าด้วยกัน วิถีปฏิบัติดังกล่าวนี้เรียกได้ว่าเป็น “พุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ” ซึ่งไม่ได้เป็นแนวปฏิบัติที่ตรงตามคำสอนในตำราหรือคัมภีร์ทางพุทธศาสนา

คำสำคัญ : พุทธพาณิชย์, ไสยพาณิชย์, บุญพาณิชย์, พุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ, วัด

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “พุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ในพระพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติของไทย : กรณีศึกษาวัดในจังหวัดนครปฐม” หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๕.

** ศศ.บ. เกียรตินิยมอันดับ ๒ (นิเทศศาสตร์) ม.ราชภัฏสวนดุสิต, ศศ.ม. (พัฒนามนุษย์และสังคม) จุฬาฯ

SUPERSTITIOUS AND BUDDHIST COMMERCIALS IN THAI PRACTICAL BUDDHISM : CASE STUDIES OF TEMPLES IN NAKHON PATHOM PROVINCE

Abstract

This article is intended to analyze mode of practices (the way of making merit) of Thai Buddhist surrounding both Buddhism and Superstitious environment within mode of practices of Thai Buddhist, and the relationships between “Meritorious Commercial” behaviors with Superstitious and Buddhist Commercials. The findings show that Thai Buddhism had been blended together with Brahminism and Traditional beliefs, such as animism, holy thing, magic, and supernatural, leading to the superstitions’ source, which harmonize to the rituals or the religious practices of Thai Buddhist. However, the socio-cultural has been changed from the influence of consumerist capitalism. This changing brings about the new religious practices, resulting in a Buddhism and Superstitions’ ritual as situation in practice is a matter of commercial interests are involved, and then related to the “Meritorious Commercial” behaviors, is under of the critical behavior and condition relations that link and support the process of Superstitious and Buddhist Commercials together. However, for all religious phenomena above mentioned do not meet the line of Buddhist text, or the Buddha’s teachings, was therefore chosen to be explained through the concept of “Practical Buddhism”.

Keywords : Buddhist Commercial, Superstitious Commercial, Meritorious Commercial, Practical Buddhism, Temple

๑. บทนำ

ในการศึกษาเกี่ยวกับพุทธศาสนาในประเทศไทย ปัจจุบัน แม้ว่ามีเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความ และงานวิจัยที่กล่าวถึงการผสมผสานของแนวคิด ความเชื่อทางศาสนา ทั้งพุทธ พราหมณ์ ผี และไสยศาสตร์ในบริบทสังคมไทย (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ๒๕๓๘; นิธิ เอียวศรีวงศ์, ๒๕๔๓) ฐานคิดในเรื่องพุทธศาสนาและลักษณะทั่วไปทางไสยศาสตร์ (อรุณ เวชสุวรรณ, ๒๕๑๘) รวมทั้งเอกสารงานวิจัยที่กล่าวถึงรูปแบบหรือกิจกรรมทางพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ (ทัศนีย์ สุจินะพงษ์, ๒๕๑๖; ประจักษ์ ประกายพิทยาการ, ๒๕๑๙; วรณนิภา ชวนชม, ๒๕๕๓) เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ มุ่งเน้นงานวิจัยเชิงหลักธรรมคำสอนทางศาสนา หรืองานวิจัยที่อธิบายรายละเอียดขั้นตอนการประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนาหรือกิจกรรมทางไสยศาสตร์กิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่งภายใต้ความเชื่อของคนเฉพาะกลุ่ม ซึ่งแตกต่างกับแนวทางการศึกษาวิจัยที่จะนำเสนอในบทความนี้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเกี่ยวกับพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ในพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติของไทย : กรณีศึกษาวัดในจังหวัดนครปฐม” เนื่องจากเป็น การวิจัยเชิงประจักษ์ จึงคาดหวังว่าจะเป็นงานวิจัยที่สามารถ อธิบายสภาพที่เกิดขึ้นจริงในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยตามแนวทางพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ ตลอดจนทำให้ การแสดงออกของวัดและพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญต่อ วิถีปฏิบัติของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยที่มีการผสมกลมกลืนของความเชื่อพื้นฐานที่เป็นไปตาม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ทั้งความเชื่อเกี่ยวกับผีลาง เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อในศาสนา พราหมณ์ และพระพุทธศาสนา จนเป็นแหล่งที่มาของ ไสยศาสตร์ และเป็นพื้นฐานความเชื่อความศรัทธาของ ปรากฏการณ์พุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม “บุญพาณิชย์” ในวิถีปฏิบัติ

ของพุทธศาสนิกชนไทย เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา โดย การนำแนวคิดพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ (Practical Buddhism) ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ฮายาชิ ยูคิโอะ (๒๕๕๔: ๒) ใช้อธิบาย มาทำความเข้าใจวิถีปฏิบัติทางศาสนาของชาวบ้านที่มี รากฐานสำคัญมาจากความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจาก วิธีการดำเนินชีวิตทางโลกแบบท้องถิ่นที่ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะ ในตำราคำสอนทางพุทธศาสนาแต่เป็นวิถีปฏิบัติที่กลายเป็น ส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนที่เกิดขึ้นจริง ท่ามกลางความเชื่อ ความศรัทธาต่างๆ โดยอาศัยวิธีการวิจัย เชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาที่เน้นการแสวงหา ความรู้ โดยการพิจารณาพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ทาง สังคมตามความเป็นจริง คือเป็นการศึกษาพฤติกรรมหรือ ปรากฏการณ์ในขณะกำลังดำเนินไปอยู่โดยที่ สถานการณ์ที่กำลังศึกษาอยู่นั้นไม่ถูกดัดแปลงแต่งเติมให้ผิด ไปจากธรรมชาติ (ชาย โพธิ์สิตา, ๒๕๕๐: ๓๐) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ ยึดกรอบกระบวนการทัศน์ในงานวิจัยแบบตีความสร้างข้อสรุป แบบอุปนัย (induction) ที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจกับ ปรากฏการณ์พุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ ด้วยการนำข้อมูลเชิง รูปธรรมย่อยๆ หลากๆ กรณี (สิ่งที่ปรากฏอยู่จริง ซึ่งในงาน วิจัยนี้ คือวิถีปฏิบัติที่เป็นพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ ใน เจื่อนไซหรือพฤติกรรมที่เป็นบุญพาณิชย์) มาสรุปเป็นข้อสรุป เชิงนามธรรมโดยพิจารณาจากลักษณะร่วมที่พบ กล่าวคือ พิจารณาเหตุการณ์ที่เป็นกุญแจสำคัญ แล้วเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ของเหตุการณ์นั้นกับเหตุการณ์ทั้งหมด ตลอดจน สรุปโครงสร้างของเหตุการณ์นั้นไปประยุกต์อธิบายโครงสร้าง ของปรากฏการณ์หรือระบบโดยส่วนรวม (สุภางค์ จันทวนิช, ๒๕๔๖: ๑๑๘) งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจาก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เจาะลึกด้วย แนวคำถามการสัมภาษณ์ (interview guides) กับกลุ่ม ประชากรที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องทั้งกับพุทธพาณิชย์และ ไสยพาณิชย์ ทั้งกลุ่มพระภิกษุและฆราวาส ในพื้นที่วัดไร่ขิง

พระอารามหลวง และวัดไผ่ล้อม จังหวัดนครปฐม รวมทั้งค้นคว้าจากเอกสาร (documentary research) ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพุทธศาสนา โสยศาสตร์ พื้นฐานความเชื่อต่างๆ รวมถึงวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยบนพื้นฐานแนวคิด “พุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ” ภายใต้บริบทสังคมไทย เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ตามประเด็นการวิจัย และนำมาเป็นความรู้พื้นฐานสำหรับใช้ประกอบการศึกษาและตีความข้อมูลจากการวิจัยสนาม

งานวิจัยนี้ใช้บริบทของกิจกรรมพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ของทั้ง ๒ วัด ในการทำความเข้าใจความเชื่อ ความศรัทธาและวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย ตามแนวทางพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ คำว่า**พุทธพาณิชย์** (Buddhist commercial) หมายถึง กิจกรรมหรือพิธีกรรมที่มีลักษณะเป็นกระบวนการทางธุรกิจโดยใช้วัตถุหรือสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาหรือพระรัตนตรัยมาเป็นเครื่องมือสร้างรายได้ โดยมีกลยุทธ์หรือแผนการตลาดที่มุ่งเน้นจำนวนเงินทำบุญจากญาติโยมเป็นหลัก เช่น การเช่าบูชาพระเครื่อง พระบูชา การถวายสังฆทานเวียน การทำบุญพระพุทธรูปประจำวันเกิด การตักบาตรสดางค์ การปิดทองรอยพระพุทธรูปจำลอง เป็นต้น ซึ่งอาจมีการโฆษณาชวนเชื่อผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ (อินเทอร์เน็ต) สื่อวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ แผ่นป้ายประชาสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ ส่วน**ไสยพาณิชย์** (Superstitious commercial) หมายถึง การใช้ไสยศาสตร์เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ในลักษณะที่ต้องบริจาคเงินทำบุญเพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมเสริมสิริมงคล ปิดเป่าภัยอันตราย สิ่งไม่ดี เช่น การลงนะหน้าทองจันทน์มหาเสน่ห์ การเจิมแป้งนะเมตตามหามงคล การอาบน้ำคินเพ็ญ การสวดนพเคราะห์ สะเดาะเคราะห์เสริมชะตาบารมี หรือแม้กระทั่งการเช่าบูชาวัตถุทางไสยศาสตร์ เช่น กุมารทอง วัวธนูตำรับหลวงพ่อบุญ มงคลวัตถุสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามหาบารมี เป็นต้น และ**บุญพาณิชย์** (Meritous commercial) หมายถึง

กระบวนการซื้อขายบุญ ขายความดี ตามวิถีแห่งสังคมบริโภคนิยม โดยใช้เงินตราเป็นปัจจัยแลกเปลี่ยน ภายใต้หลักคิดที่ว่าผู้ใดมีกำลังทรัพย์มาก ก็จะได้บุญมาก เป็นการทำบุญที่เน้นหนักไปที่การบริจาคเงิน บริจาควัตถุ อันมีสาเหตุจากปัญหาความคลาดเคลื่อนในหลักธรรมคำสอนเรื่องบุญ ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยอิทธิพลของทุนนิยมและบริโภคนิยม ทำให้เกิดค่านิยมที่ผิดจากหลักพุทธธรรม

การศึกษานี้มีประโยชน์ต่อวงวิชาการและวงสังคมชาวไทยพุทธในการค้นคว้าองค์ความรู้ในเชิงศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ อีกทั้งข้อเท็จจริงของแนวคิดพื้นฐานเรื่อง “พุทธพาณิชย์” และ “ไสยพาณิชย์” ตลอดจนการผสมกลมกลืนของแนวคิดเหล่านี้ในวิถีชีวิตและวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย นอกจากนี้ยังรวมถึงการค้นพบกรอบแนวคิดหรือปัจจัยชี้วัดที่สามารถจำแนกวิถีปฏิบัติที่อยู่บนพื้นฐานของพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ออกจากวิถีปฏิบัติที่มีหลักพุทธศาสตร์เป็นพื้นฐานตรงตามหลักพุทธธรรม อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำไปสู่แนวทางวิถีปฏิบัติที่เหมาะสมของพุทธศาสนิกชนไทย

แนวคิดพุทธศาสนาแบบไทย : ความเชื่อและพิธีกรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของ “ศาสนา” ว่าเป็น “ลัทธิความเชื่อของมนุษย์อันมีหลักคือ แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลก เป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตม์ประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาป อันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อนั้นๆ” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒: ๑๑๔๒)

ศาสนาเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน และมีอิทธิพลต่อมนุษย์ เพราะเป็นเรื่องที่ผูกพันใกล้ชิดกับจิตใจของมนุษย์และสังคมมาหลายยุคหลายสมัย เป็นบ่อเกิดของขนบธรรมเนียม

ประเพณี พิธีกรรม รวมถึงการสร้างทำที่ ทักษะคติ และ ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ เป็นสิ่งที่มนุษย์แต่ละคน แต่ละ สังคมเชื่อถือ ยึดมั่นไว้เป็นหลักการประพฤติปฏิบัติของ มนุษย์ในแต่ละสังคมให้มีแนวประพฤติปฏิบัติในรูปแบบ เดียวกัน อันถือเป็นสัญลักษณ์ของสังคม แต่สัญลักษณ์ของ แต่ละสังคมนั้นแสดงออกไม่เหมือนกัน เพราะว่าความเชื่อ ในศาสนาที่เป็นแรงผลักดันสนับสนุนอยู่ภายในจิตใจของ มนุษย์ในแต่ละสังคมไม่เหมือนกัน ด้วยเหตุนี้การศึกษา เพื่อทำความเข้าใจความเชื่อในศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ยุ่งยาก (คำฟูย พลลือชา, ๒๕๔๓: ๑๖๘) อย่างไรก็ตามมีนักคิดและ นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของศาสนาไว้หลาย ทศนะ ดังนี้

เดอร์ไคม์ให้คำจำกัดความของศาสนาเอาไว้ว่าเป็น ระบบรวมของความเชื่อและการปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย นั่นคือ สิ่งที่กำหนดและมีข้อห้าม แยกไว้เป็นพิเศษ ความเชื่อและการปฏิบัติเหล่านี้จะรวม คนเข้ามาเป็นกลุ่มให้ยึดถือศีลธรรมเดียวกัน ปฏิบัติตาม กฎเดียวกัน ทำให้สังคมมีความปรองดองและเป็นปึกแผ่น (อ้างใน คำฟูย พลลือชา, ๒๕๔๓: ๑๗๐)

พาร์สันให้คำจำกัดความของศาสนาเอาไว้ว่า ศาสนาเป็นลักษณะความเชื่อ การปฏิบัติ และสถาบัน ซึ่ง มนุษย์พัฒนาขึ้นมาในสังคมต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการ ที่สัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ และระบบศาสนาดังกล่าว ช่วยให้ความหมายสำหรับชะตาชีวิตของมนุษย์และความหมาย ในเมื่อมนุษย์มีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น (อ้างใน คำฟูย พลลือชา, ๒๕๔๓: ๑๗๐)

สุชีพ ปุญญานุภาพ เน้นลักษณะคำสอน กล่าวว่า คำสอนที่นับว่าเป็นศาสนานั้นว่าด้วยเรื่องต่างๆ คือ ความเชื่อ ในอำนาจที่มองเห็นไม่ได้ด้วยตาบองอย่าง เช่น อำนาจของ ธรรมชาติ หรืออำนาจของพระเจ้า มีหลักศีลธรรม มีคำสอนว่า ด้วยจุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งชีวิต และมีพิธีกรรม (สุชีพ ปุญญานุภาพ, ๒๕๔๐: ๙)

จากการทำความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ ในสังคมไทย จะเห็นได้ว่าทั้งความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และความเชื่ออื่นๆ (ผีลางเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พรหมณ์ และ ไสยศาสตร์) ที่คละเคล้าปะปนกันนั้นล้วนแต่มีความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติทั้งสิ้น ศาสนาหรือระบบ ความเชื่อมักปฏิบัติผ่านการประกอบพิธีกรรม หรือการกระทำ เชิงสัญลักษณ์ที่จะนำไปสู่การผลิข้อความหมายและอุดมการณ์ ทั้งในระดับปัจเจกและกลุ่มสังคม ซึ่งในบริบทของงานวิจัย นี้ โลกทัศน์เรื่องบุญ การทำบุญที่มีพื้นฐานแนวคิดเรื่อง กรรมเป็นการต่อยอดถึงความหมายและอุดมการณ์ของ สังคมวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนไทยยึดถือ ปฏิบัติอยู่ ทำให้พิธีกรรมกลายเป็นแบบอย่างของพฤติกรรม ที่กำหนดได้ด้วยกฎเกณฑ์หรือธรรมเนียมประเพณีให้กระทำ โดยเฉพาะความเชื่อและความศรัทธาในศาสนาไม่สามารถ เกิดมีขึ้นโดยปราศจากพิธีกรรมการแสดงออกต่างๆ

เดอร์ไคม์ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมเอาไว้ว่า ความเชื่อทางศาสนาเป็นระบบความคิดที่เกิดขึ้นกับจิตใจ โดยเฉพาะ ส่วนพิธีกรรมเป็นการแสดงออกให้ปรากฏทาง พฤติกรรม ทั้งสองประการนี้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะแยกออก จากกันได้ และเป็นศูนย์รวมของทุกศาสนา หากไม่มีความรู้ เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาแล้ว ก็ไม่สามารถเข้าใจพิธีกรรม ทางศาสนาได้ ถึงแม้ความเชื่อทางศาสนากับพิธีกรรมจะมี ความสัมพันธ์กันจนแยกออกจากกันไม่ได้ก็จริง แต่ก็มีสิ่งที่ไม่เหมือนกัน เช่น ความเชื่อในศาสนาต่างก็เป็นความเชื่อ ที่เกี่ยวกับสิ่งที่มนุษย์เข้าไม่ถึง หรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือ ธรรมชาติ ส่วนพิธีกรรมต่างๆ เป็นการแสดงออกตาม พฤติกรรมที่ต้องปฏิบัติด้วยความสัมพันธ์กับบรรดาอำนาจ เหนือธรรมชาติเหล่านั้น (บุญลือ วันทายนต์, ๒๕๒๙: ๒๔)

สุพัตรา สุภาพ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของความเชื่อ ศาสนาและพิธีกรรมว่า ทุกๆ ศาสนาต้องมีพิธีกรรม เพราะ พิธีกรรมได้ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามัคคีกัน

เชื่อถือยึดมั่นเลื่อมใสและจงรักภักดีต่อศาสนา (อ้างใน คำผุย พลลือชา, ๒๕๔๓ : ๑๗๗)

ความหมายของคำว่าพิธีกรรม ตามการจำกัดความของคณาจารย์ทางศาสนา ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “พิธีกรรม” คือ แบบอย่างพฤติกรรมที่กำหนดไว้ด้วย กฎเกณฑ์ หรือธรรมเนียมประเพณีให้กระทำ ในสังคมแบบดั้งเดิมถือว่าพิธีกรรมสำคัญ ถ้าทำอย่างถูกต้องเคร่งครัดก็จะเป็นที่พอใจของเทพเจ้า ถ้าทำผิดพลาดหรือไม่ทำ สิ่งเหนือธรรมชาติก็จะลงโทษ พิธีกรรมในสังคมปัจจุบันมักถือเป็นเรื่องสำคัญ เมื่อเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนาหรือของสังคม และโอกาสงานสังคมรูปแบบต่างๆ พิธีกรรมปรากฏในรูปแบบลักษณะต่างๆ เช่น การสวดมนต์ การขับร้อง การแห่ พร้อมอุปกรณ์และสัญลักษณ์ต่างๆ เป็นต้น (คณาจารย์ทางศาสนา ๒๕๒๙: ๓๗๔-๓๗๕)

จากคำจำกัดความของพิธีกรรมที่นักสังคมวิทยาหลายท่านได้กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ว่า ความเชื่อทางศาสนากับพิธีกรรมนั้นมีความสัมพันธ์กัน เช่น ในทุกศาสนาจะประกอบด้วยความเชื่อหลายประการและประกอบด้วยพิธีกรรมหลายอย่างที่ปรากฏออกมาเพื่อให้กลุ่มคนและสังคมได้กระทำการกิจกรรม เพื่อแสดงถึงความเชื่อและการเคารพในศาสนานั้นๆ ความหมายของคำว่า “พิธีกรรม” สำหรับการศึกษาครั้งนี้จึงเปรียบเสมือนวิถีปฏิบัติที่เกิดจากความเชื่อ ความศรัทธาในทางศาสนา อันเป็นแบบอย่างของพฤติกรรมที่ปรากฏผ่านกิจกรรมตามรูปแบบความเชื่อต่างๆ ของมนุษย์ที่มีอยู่ในวิถีชีวิต เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ ความมุ่งหวัง และความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่งของผู้ประกอบพิธีกรรม

ลักษณะพิเศษที่ทำให้พิธีกรรมแตกต่างไปจากปรากฏการณ์ทางสังคมทั่วไป คือ พิธีกรรมนั้นต้องแวดล้อมด้วยสิ่งที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ นั่นคือสัญลักษณ์ (symbol) ซึ่งจะต้องมีความหมายและอำนาจ สามารถสั่งการและได้รับการเชื่อถือ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาจากการยอมรับและความเคารพ

ร่วมกันของสังคม (วรรณนิภา ชวนชม, ๒๕๕๓: ๑๖) โดยเฉพาะประเด็นวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย พระพุทธรูป หลักธรรมคำสอน และพระสงฆ์ จัดเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งแตกต่างกับศาสนาอื่นๆ ในสังคมไทย

ทั้งนี้แม้ว่าคนไทยส่วนใหญ่เชื่อว่าพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเป็น “พุทธแท้” โดยไม่มีอย่างอื่นปะปน แต่แท้จริงมีพยานหลักฐานจำนวนมากยืนยันสอดคล้องกันว่าพระพุทธศาสนาในประเทศไทยไม่เคยเป็นพุทธบริสุทธิ์อยู่โดดๆ เพราะล้วนมีฝักใฝ่กับพราหมณ์ปะปนเป็นเนื้อเดียวกันตั้งแต่ยุคแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ราว ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว จนถึงทุกวันนี้ยังปะปนกันมากมายนอกจากอดีต (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๕๕: ออนไลน์) ลักษณะดังกล่าวเป็นการตอกย้ำถึงการผสมผสานของระบบความเชื่อและลัทธิศาสนาต่างๆ โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นฉากหน้าของปรากฏการณ์ที่ผ่านการขับเคลื่อนด้วยกลไกความเชื่ออื่นอยู่เบื้องหลัง อันเป็นผลจากรากเหง้าของสังคมวัฒนธรรมไทยที่วิถีชีวิตได้ผ่านประสบการณ์และการเรียนรู้มาอย่างหลากหลาย ซึ่งล้วนเจือปนไปด้วยความเชื่อท้องถิ่น (ผีลางเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์) อำนาจลึกลับ สิ่งเหนือธรรมชาติต่างๆ รวมไปถึงคตินิยมแบบพราหมณ์ที่เข้ามามีอิทธิพลก่อนพระพุทธศาสนา ประเด็นสำคัญจึงไม่ได้อยู่ที่ว่า คนไทยเชื่อว่าพระพุทธศาสนาในไทยเป็นพุทธบริสุทธิ์หรือไม่ หากแต่เป็นเรื่องของความเข้าใจ และการเรียนรู้ถึงที่มาของพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของจิตวิญญาณสังคมไทยมากกว่า

ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดพระพุทธรูปศาสนาแบบไทยที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอว่าการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในสังคมไทยมักเริ่มต้นที่ฐานคิดหลักคือสังคมไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับพุทธ พราหมณ์ และผีปนกัน จากนั้นจึงแยกศึกษาไปตามประเด็นที่แต่ละคนสนใจบนฐานความคิดดังกล่าว ข้อพึงสังเกตคือแม้แต่กลุ่มคนที่มี

แนวปฏิบัติที่ไม่ใช่พุทธก็ยังยืนยันว่าตนเป็นพุทธ การศึกษาพระพุทธศาสนาแบบไทย จึงยากที่จะแยกแยะแบบไหนเป็นพุทธ แบบไหนเป็นพราหมณ์ หรือแบบไหนเป็นผี (นิธิ เอียวศรีวงศ์, ๒๕๕๒: ออนไลน์)

แสดงให้เห็นว่าการผสมกลมกลืนของลัทธิความเชื่อทางศาสนาต่างๆ เข้าไว้ด้วยกันทั้งพุทธ พราหมณ์ และผี ในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย ซึ่งหากพิจารณาตามตำราหรือหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้ว ย่อมไม่สามารถอธิบายหรือทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยได้ การนำแนวคิดพระพุทธศาสนาแบบไทยมาใช้อธิบายจึงเป็นการสร้างความเข้าใจในแบบแผนพฤติกรรมเฉพาะในสังคมไทย ทำให้คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธมีความรู้ความเข้าใจในตัวตนและสิ่งที่ตนเคารพ ศรัทธา เชื่อถือมากขึ้น กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาแบบไทยที่หลายคนเข้าใจว่าเป็นพระพุทธศาสนาที่ไม่มีอะไรมาปะปนนั้น เป็นเพียงความเข้าใจในแง่ของตำราคำสอนทางศาสนาอย่างเดียวนั้น หากแต่ในมิติของการปฏิบัติหรือวิถีชีวิตของคนไทยที่ผ่านมา ล้วนเจือปนไปด้วยพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาที่หลากหลาย

การทบทวนแนวคิดความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาแบบไทยที่กล่าวมานั้น มีความเกี่ยวข้องและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเด็นการศึกษาวิจัยอย่างมาก เนื่องจากสามารถสะท้อนถึงความเชื่อ ความศรัทธา รวมทั้งบทบาทและความสำคัญของพิธีกรรมอันเป็นวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย ทั้งพิธีกรรมที่เป็นพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ ซึ่งแสดงถึงการมีวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วมพิธีในลักษณะเดียวกัน อันได้แก่ การได้มาซึ่งบุญที่เป็นเป้าหมายหลัก (บุญพาณิชย์) ซึ่งหากพิจารณาในแง่ของการเข้าร่วมพิธีกรรมนั้นย่อมแสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ (พระพุทธศาสนา พราหมณ์ และผี) นอกจากจะมีความสำคัญ ทำให้ปัจเจกชนมีความมั่นคงทางจิตใจและชีวิตรู้สึกมั่นคงปลอดภัยแล้ว ยังแสดงถึงการผสมกลมกลืน

ของพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ และภาพความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อและพิธีกรรมที่เป็นพฤติกรรมและเป้าหมายการทำบุญที่เป็นพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยด้วย ดังนั้นการศึกษาพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยจึงเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดการผสมผสานทางศาสนา (syncretism) ที่ควรนำมาประกอบการพิจารณาเพื่อต่อยอดความเข้าใจและสร้างความสมบูรณ์ของเนื้อหาในงานวิจัยมากยิ่งขึ้น

แนวคิดการผสมผสานทางศาสนา (Syncretism)

อมรา พงศาพิชญ์ กล่าวว่า พิธีกรรมบางอย่างอาจมีลักษณะผสมผสานระหว่างศาสนาและไสยศาสตร์ หรือมีส่วนประกอบของศาสนาหลายศาสนาผสมกัน ทั้งในระดับความเชื่อและการปฏิบัติ ภาษาอังกฤษใช้ศัพท์ว่า “syncretism” หรือการประสานความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกันจนเกือบจะเป็นเนื้อเดียวกัน คนโดยทั่วไปไม่สามารถแยกได้ว่าส่วนใดเป็นของศาสนาใด และในทางปฏิบัติหรือตามสภาพความเป็นจริงแล้วก็ไม่ได้มีความจำเป็นที่จะต้องแยกแยะให้ชัดเจน โดยภาพรวมแล้วประชาชนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่นิยมรับปรัชญาพุทธศาสนาที่ได้จากพระสงฆ์ผู้ทรงธรรม โดยนำมาผนวกเข้ากับความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มีอยู่เดิม ระบบความเชื่อทางศาสนาในประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงมีลักษณะรวม คือ ๑) ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีปรัชญาหลักๆ คือ การเวียนว่ายตายเกิดและความเชื่อเรื่องกรรม ๒) ความเชื่อของศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นความเชื่อในหลักธรรมและกฎของธรรมชาติ และ ๓) ความเชื่อทางไสยศาสตร์ซึ่งเกี่ยวกับอิทธิพลของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ (อมรา พงศาพิชญ์, ๒๕๕๑: ๔๑-๔๕)

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวถึงการผสมผสานเกี่ยวกับคติความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาต่างๆ ในประเทศไทยว่า คนไทย

เชื่อถือพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ และยึดถือเป็นศาสนาประจำชาติไทย ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามา ไม่ได้หมายความว่าคนไทยจะไม่มีอะไรเชื่ออะไร ในความจริงคนไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิผีฟ้าผีแถนมาก่อนแล้ว ต่อมาเมื่อลัทธิพราหมณ์แพร่ขยายเข้ามาในประเทศไทย ชาวไทยก็ได้รับและผสมผสานแนวคิดลัทธิผีและลัทธิพราหมณ์เข้าไว้ด้วยกัน ต่อมาเมื่อพุทธศาสนานิกายเถรวาทแพร่ขยายเข้ามา คนไทยก็รับเอาแนวคิดพุทธศาสนาเป็นวิถีในการดำเนินชีวิต โดยแนวความคิดความเชื่อผีและพราหมณ์ที่มีอยู่เดิมก็ไม่ได้ละทิ้ง ดังนั้นในวิถีชีวิตของคนไทย แม้ว่าเชื่อแนวคิดพระพุทธศาสนาเป็นหลักก็ตาม แต่ความเชื่อเกี่ยวกับผีและพราหมณ์ก็ยังปรากฏอยู่และผสมผสานกลมกลืนกัน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, ๒๕๓๙: ๑๒๒)

ดังนั้นการศึกษาความเชื่อศาสนาหรือไสยศาสตร์และพิธีกรรมในสังคมไทย จำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยต่างๆ เกี่ยวกับความเชื่อที่ผสมผสาน ๓ องค์ประกอบ คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีร่วมกัน ถึงแม้ว่าการวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อในสังคมไทยนั้นยังไม่มีผู้ใดทำไว้ให้เห็นความชัดเจนของการผสม ๓ องค์ประกอบที่กล่าวมานั้นไว้ก็ตาม แต่ผู้วิจัยเชื่อว่าในคติความเชื่อของสังคมไทยปัจจุบัน ได้มีการผสมผสาน ๓ องค์ประกอบนั้นอยู่ด้วยกัน ซึ่งสังเกตเห็นจากการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งได้มีการผสมผสาน ๓ องค์ประกอบนี้อยู่ด้วย เช่น ในการประกอบพิธีงานศพเป็นความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผี (ซึ่งผีได้หมายรวมถึงศพด้วย) ในศาสนาพราหมณ์ถือว่าการจัดทำพิธีสังเวยและส่งวิญญาณผู้ตายโดยเชื่อว่าวิญญาณของผู้ตายจะออกจากร่างเร่ร่อนไปโดยยังไม่รู้ว่าตัวเองตายแล้วเมื่อตายครบ ๓ วันจึงจะรู้ตัว ในช่วงนี้จึงต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ เพื่อจะได้ส่งวิญญาณให้ไปสู่สุคติ และจะต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้เป็นระยะๆ จนกว่าจะทำพิธีเผาศพแล้วจัดเอาเถ้าหรืออังคารไปลอยน้ำ ถือว่าเสร็จพิธี โดยถือ

ว่าการเผาศพเป็นการชำระร่างกายให้สะอาดบริสุทธิ์เหมือนกับการบูชาบุญ เพราะถือว่าของทุกอย่างถ้าได้ชำระล้างโดยพระเพลิงหรือไฟแล้วจะมีความบริสุทธิ์ ไม่มีตำหนิหรือราศืต่อไปอีก ส่วนเถ้าถ่านที่เหลืออยู่ก็ให้แม่พระคงคาหรือพระสมุทรรับไป เพราะแม่คงคาเป็นมารดาของพระอังคารหรือเถ้าถ่านต่างๆ จึงต้องจัดทำพิธีลอยอังคารผู้ตายหลังจากเผาศพแล้ว (สุวรรณ สุวรรณเวช, ๒๕๕๖: ๓๑๕)

จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันทำให้เห็นถึงพลวัตและความเปลี่ยนแปลงในความเชื่อทางศาสนาที่ส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิด ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต และวิถีปฏิบัติของคนในสังคมไทย เป็นเครื่องยืนยันถึงกระบวนการการผสมกลมกลืนทางศาสนาโดยแสดงออกผ่านพิธีกรรมที่เป็นวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย ทั้งในรูปแบบพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ รวมถึงลักษณะพิธีกรรมทางพุทธศาสนาอื่นๆ ด้วย การพิจารณาข้อเท็จจริงที่มาจากพื้นฐานของความเชื่อจากคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาแท้ๆ กับความเชื่ออื่นที่ผสมผสานอยู่ในสังคมไทย โดยเฉพาะอิทธิพลของไสยศาสตร์และศาสนาพราหมณ์ที่แฝงเร้นอยู่ในพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืนมาแต่ดั้งเดิมจึงเป็นภาพสะท้อนของแนวคิดการผสมผสานทางศาสนาได้อย่างชัดเจน จะเห็นได้ว่าเมื่อศาสนาพุทธอุบัติขึ้น พระพุทธเจ้าได้ทรงเผยแผ่คำสั่งสอนที่มีความขัดแย้งกับความเชื่อและคำสั่งสอนของพราหมณ์ลัทธิต่างๆ อย่างมาก โดยที่พระองค์ทรงต่อสู้กับนานาทัศนะของพราหมณ์ และทรงชี้ให้เห็นว่าทัศนะของพวกเขาพราหมณ์ที่เห็นว่าตนมีวรรณะสูงกว่านั้นเป็นเรื่องที่ไม่มีเหตุผล เป็นต้น การต่อสู้ทางความคิดความเชื่อระหว่างพุทธพราหมณ์ ผี และไสยจึงดำเนินเรื่อยมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล トラบจนกลืนกันและกลายมาเป็นการผสมผสานอย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน

ในงานวิจัยนี้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมองผ่านแนวคิดการผสมผสานทางศาสนา โดยเฉพาะความเชื่อใน

ศาสนาพราหมณ์ พระพุทธศาสนา ศาสนาผี และไสยศาสตร์ ด้วยเหตุว่าในความเชื่อของศาสนาเหล่านี้ล้วนแต่มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีปฏิบัติที่เป็นพุทธพาณิชย์และโลภพาณิชย์ทั้งสิ้น อาทิ ในพิธีกรรมปลุกเสกวัตถุมงคลเครื่องรางของขลัง (พิธีพุทธาภิเษก ฯลฯ) ที่เป็นการแสดงออกทางหลักไสยศาสตร์ ได้มีพิธีพราหมณ์เข้ามาร่วมในขั้นตอนการบวงสรวงขณะเริ่มประกอบพิธี อีกทั้งสถานที่ที่ประกอบพิธีและผู้ทำการปลุกเสกก็มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรงอีกด้วย

แนวคิดเรื่องพระพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ (Practical Buddhism)

พระพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ เป็นพื้นฐานแนวคิดในการวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจความสำคัญของวิถีปฏิบัติที่มีร่วมกันของพุทธศาสนิกชน และปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นวิถีปฏิบัติทางศาสนาของชาวบ้านที่มีรากฐานสำคัญมาจากความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากวิถีการดำเนินชีวิตทางโลกแบบท้องถิ่นซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในตำราคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยพิจารณาจากวิถีปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงท่ามกลางความเชื่อ ความศรัทธาต่างๆ ภายใต้บริบทของวิถีชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน (ฮายาชิ ยูคิโอะ, ๒๕๕๔: ๒)

แนวคิดเรื่องพระพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติช่วยอธิบายความหมายของวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในแต่ละช่วงเวลาและในแต่ละท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในแต่ละสังคมได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีลักษณะที่สำคัญคือเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนไทย เพื่อการวิเคราะห์ความจริงทางสังคมของพระพุทธศาสนา ด้วยการเน้นถึงบริบทของสังคมวัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นหลักการสำคัญของการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ ดังนั้น ถ้าเราศึกษาพุทธศาสนา

เถรวาทเฉพาะจากตำราและหลักคำสอนทางศาสนา เรา จะไม่สามารถเข้าใจถึงรูปแบบที่แท้จริงของวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยที่เกิดขึ้นจริงได้ การพยายามจะศึกษาข้อเท็จจริงในวิถีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญกับเงื่อนไขทางสังคมของวิถีปฏิบัติและวิถีชีวิตของชาวพุทธมากกว่าประเด็นแนวคิดที่นำเสนอในตำราคำสอนทางศาสนา โดยเฉพาะในประเด็นพุทธพาณิชย์และโลภพาณิชย์ในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย ซึ่งเกิดจากการผสมกลมกลืนของพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ในวิถีชีวิตและวิถีปฏิบัติ ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและเป้าหมายการทำบุญ โดยมีอิทธิพลของพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์เป็นรากฐานสำคัญ ซึ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นการบูรณาการระบบความเชื่อทางศาสนาโดยมีวิถีปฏิบัติเป็นข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ ยืนยันความเป็นพระพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทย

แนวคิดพุทธพาณิชย์และโลภพาณิชย์ในกระแสสังคมแบบทุนนิยม

ทุนนิยม (capitalism) คือ ระบบเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้เอกชนมีการแข่งขันทางธุรกิจอย่างเสรี มีกำไรเป็นเป้าหมาย มีกลไกราคาเป็นตัวกำหนด ระบบทุนนิยมจึงเป็นระบบเศรษฐกิจและสังคมขับเคลื่อนด้วยพลังแห่งการสะสมทุน อภิชาติ พันธเสน ได้อธิบายว่า ทฤษฎีทุนนิยมได้พัฒนาขึ้นในยุคคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔-๒๐ ในสภาพแวดล้อมต่างๆ เช่น การปฏิวัติอุตสาหกรรม ลัทธิจักรวรรดินิยมของยุโรป ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ และสงครามเย็น ประการสำคัญที่แนวคิดทุนนิยมได้แพร่ขยายเข้ามาสู่ประเทศไทย หากพิจารณาย้อนกลับไปในอดีต ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมานั้น แนวความคิดที่จะนำพาประเทศไปสู่ความทันสมัยตามแบบอย่างของตะวันตก ได้นำมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็นลักษณะการพัฒนาตามแนวทาง

ทุนนิยม โดยมุ่งเน้นการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมที่เป็นรูปแบบหนึ่งของทุนนิยม เพราะเป็นส่วนสำคัญของทุน คือใช้ทุนเป็นปัจจัยในการขยายตัวของการผลิตเป็นหลัก ซึ่งตรรกะของทุนนิยมคือ ทุนนิยมจะยืนยงอยู่ได้ ต้องมีการขยายทุนอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะผลตอบแทนทุนจะลดลงเรื่อยๆ ถ้าหากทุนใหญ่ขึ้น เพราะฉะนั้นจะต้องยิ่งขยายตัวในอัตราที่เร็วกว่า ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการผลิตให้เพิ่มมากขึ้น วิธีที่จะเพิ่มได้เร็วก็คืออุตสาหกรรม ซึ่งกลายเป็นสูตรสำเร็จของอุตสาหกรรมนิยม กล่าวคือการจะพัฒนาประเทศให้เจริญนั้นต้องทำประเทศให้เป็นอุตสาหกรรม และเมื่อผลิตมาแล้วก็ต้องจำหน่ายให้ได้ จึงต้องนำลัทธิบริโภคนิยมเข้ามา เพื่อกระตุ้นให้คนบริโภคเพิ่มขึ้น เพราะถ้าจำหน่ายไม่ได้ก็ไปไม่รอด ทุนนิยม อุตสาหกรรมนิยม และบริโภคนิยม จึงตามมาเป็นขบวนการ ในประเทศไทยในระยะ ๕๐ ปีที่ผ่านมา ทันทิที่เป็นเรื่องของทุนนิยม ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลายเป็นความสัมพันธ์ด้วยปัจจัยจากเงินเป็นตัวขับเคลื่อน **คนต้องแสวงหาวัตถุมากขึ้น เพื่อให้มีความสุข** ซึ่งความจริงไม่ใช่ไม่มีความสุข เพราะไม่มีวัตถุจำนวนมาก แต่เพราะเชื่อว่า ความสุขเกิดจากวัตถุ ทุกคนจึงยิ่งเร่งหาวัตถุมากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของตน (อภิรักษ์ พันธเสน, ๒๕๔๗: ๒๗๓)

สาเหตุที่ระบบทุนนิยมเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยได้นั้น ควรเริ่มพิจารณาจากวัฒนธรรมความเชื่อหลักในสังคมไทยที่มีรากฐานของแนวคิดและโลกทัศน์เรื่องกรรมที่สนับสนุนความเชื่อในเรื่องการทำบุญ อันเป็นหนึ่งในวิถีปฏิบัติทางศาสนา ซึ่งทั้งเป้าหมายของการทำบุญ (ในทัศนะของพุทธศาสนิกชนไทยปัจจุบัน) และระบบคุณค่าแบบวัตถุนิยม บริโภคนิยม ล้วนมีจุดร่วมที่สำคัญด้วยกัน คือ ความสุขที่เป็นรูปธรรม อาทิ ความร่ำรวยทางวัตถุ การมีชีวิตที่ดีกว่า ความสุขสบาย เกียรติยศชื่อเสียง

ตำแหน่งทางโลก เพียงแต่ความสุขที่เกิดจากการทำบุญเป็นความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ซึ่งต่างกับลัทธิวัตถุนิยมบริโภคนิยมที่เน้นความสุขเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นในโลกนี้เท่านั้น ประการต่อมาพื้นฐานความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาและไสยศาสตร์รวมถึงลัทธิถือผีแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนทั้งหลายนั้น เกิดการปะทะกับลัทธิทุนนิยมและบริโภคนิยม กลายเป็นปรากฏการณ์ทางศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่ ที่สามารถซื้อขายบุญ และสิ่งที่ตนปรารถนาโดยเฉพาะมิติทางจิตวิญญาณ เช่น ชีวิตรู้สึกมั่นคงปลอดภัย เสริมความมั่นใจภายใน เสริมอำนาจวาสนาบารมีได้ด้วยเงินตราและทรัพย์สิน (ที่ดินแสวงหามาได้จากกิจกรรมอันเนื่องด้วยทุนนิยม) จนเกิดเป็นปรากฏการณ์พุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ ที่มี “บุญพาณิชย์” เป็นกลไกตลาด ไม่ว่าจะเป็นบุญพาณิชย์แบบพุทธพาณิชย์ซึ่งเน้นเรื่องมีกำลังทรัพย์มาก ก็ได้บุญมาก เช่น การบริจาคทรัพย์ซื้อที่ดินกระเบื้องถวายวัด การถวายสังฆทานเวียน รวมถึงตู้บริจาคต่างๆ ภายในวัด เป็นต้น หรือบุญพาณิชย์แบบไสยพาณิชย์ เช่น การลงนะหน้าทองจันทน์มหาเสน่ห์ การเจิมแป้นะเมตตา การอาบน้ำคินเพ็ญ การเข้าบูชากุมารทอง ซึ่งล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายเพื่อความโชคดี มีสิริมงคล เสริมบุญบารมี วาสนา มั่งคั่งร่ำรวย เมตตามหานิยม ค้าขายเจริญรุ่งเรือง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าเป้าหมายของวิถีปฏิบัติที่เป็นพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ ต่างก็มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันกับลัทธิทุนนิยมบริโภคนิยมอย่างเป็นพลวัต กล่าวคือ ในด้านหนึ่งผู้ให้บริการหรือผู้เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ เช่น พระสงฆ์ ไวยาวัจกร ฯลฯ ก็ใช้โอกาสนี้ในการแสวงหาผลประโยชน์ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์เชิงพาณิชย์ที่ตนก็มีความสัมพันธ์อยู่ในระบบทุนนิยมดังกล่าวด้วย ส่วนพุทธศาสนิกชนหรือผู้ใช้บริการก็อาศัยผลิตผลจากความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อศาสนาและ

สิ่งที่ตัวเองนับถือ โดยผ่านกระบวนการพิธีกรรมขั้นตอนการผลิตบุญในรูปแบบต่างๆ ของผู้ให้บริการ เพื่อนำสิ่งดังกล่าวมาต่อยอดวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายสูงสุดของตนเองในด้านวัตถุนิยมและบริโภคนิยมอีกทางหนึ่งเช่นกัน

ดังนั้นพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์จึงเป็นผลประโยชน์จากความเชื่อ และความศรัทธาที่ได้รับอิทธิพลจากทุนนิยมและบริโภคนิยมมาเป็นตัวเสริมส่ง วิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยที่มองผ่านแนวคิดทุนนิยมจึงเป็นกุญแจสำคัญในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าว เป็นวงจรที่ชี้ให้เห็นถึงพลังของเงินทุนที่แทรกซึมไปทุกอณูของสังคม แม้กระทั่งวงการศาสนา กล่าวคือ มุ่งเพียงความเจริญทางด้านวัตถุมาเป็นอุปนิสัยสร้างกิเลสมากกว่าการแสวงบุญตามหลักพระพุทธศาสนา การทำบุญที่หวังผลแบบวัตถุนิยม เป็นการทำบุญอย่างฉาบฉวยในโลกสมัยใหม่ที่เร่งรีบ ซึ่งเป็นไปเพื่อเลี้ยงกิเลส ต่อยอดกิเลสให้มากขึ้นไม่สิ้นสุด วัตถุนิยมสะท้อนให้เห็นถึงเปลือกนอกของโลกวัตถุนิยม บริโภคนิยม และทุนนิยมได้อย่างชัดเจน จนกลายมาเป็นพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยในที่สุด

๒. พุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ในความเชื่อ

ความศรัทธา และวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย

จากการค้นคว้าวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) เบื้องต้น แล้วนำไปตรวจสอบกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษากลับมาเกี่ยวกับการผสมกลมกลืนระหว่างพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ในวิถีชีวิตและวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วิถีชีวิตของคนไทยประกอบไปด้วยความเชื่อพื้นฐานที่หลากหลายตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ทั้งความเชื่อ

เกี่ยวกับผีลางเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนาตามลำดับรากฐานความเชื่อดังกล่าวได้หล่อหลอมวิถีชีวิตของคนไทย จนมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาติอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาที่ประดิษฐานมั่นคงในประเทศไทยมีลักษณะที่ผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์และคติความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีลางเทวดา จนเป็นแหล่งที่มาของไสยศาสตร์ โดยผสมกลมกลืนไปกับพิธีกรรมหรือวิถีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ภายใต้ความเชื่อความศรัทธาที่พุทธศาสนิกชนก็แทบจะไม่สามารถแยกความรู้ทางพุทธศาสตร์ออกจากไสยศาสตร์ได้เลย

การผสมผสานความเชื่อที่มีพระพุทธศาสนาเป็นฉากหน้า ดังเช่น การเปลี่ยนให้พระอินทร์และเทพยดาอื่นให้มานับถือพระพุทธศาสนา ให้มีหน้าที่ปกป้องดูแลพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนให้พ้นจากภัยอันตรายต่างๆ หรือพิธีกรรมการขับไล่ผีร้าย ก็ผสมผสานกับศาสนากลายเป็นพิธีสวดพระปริตร อันเป็นอุบายที่ทำให้ประชาชนรู้สึกปลอดภัยว่าได้ทำพิธีกรรมทางศาสนา ช่วยให้เกิดสวัสดิมงคลต่อตนเองและบ้านเมือง และเป็นวิธีป้องกันการรบกวนของผีลางเทวดาที่ไม่ดีตามที่มีความเชื่อเดิมอยู่ พระยาอนุมานราชธน อธิบายสาเหตุที่ทำให้เกิดสภาพการณ์เช่นนี้ว่า เนื่องจาก คนทุกชาติทุกศาสนา นับตั้งแต่ดึกดำบรรพ์นับถือผีลางเทวดา หรือความเชื่อว่า มีสิ่งลึกลับซึ่งมีสภาวะอยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งอาจจะให้ร้ายได้ จึงรู้สึกเกรงขามในอำนาจของสิ่งลึกลับและจะ “สำแดงความเชื่อและความรู้สึกนั้นออกเป็นรูปพิธีรีตองอันเนื่องด้วยคาถาอาคม และเวทมนตร์ เพื่ออำนาจประโยชน์ให้แก่ตนทั้งในทางดีและทางชั่ว” ในทางดีหมายถึง ให้สิ่งลึกลับบันดาลสิ่งเป็นสิริมงคล หรือช่วยปกป้องและขจัดเหตุร้าย สิ่งอุบาทว์จัญไรทั้งหลายไม่ให้มาเบียดเบียนทำอันตราย ในทางชั่วคือใช้เวทมนตร์และคาถาอาคมด้วยเล่ห์เพทุบาย ให้เป็นผลเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นหรือทำด้วยอุบายที่เรียกว่า “ทำคุณไสย” ให้คนอื่นมา

หลงรักตน ดังนั้นการถือไสยศาสตร์จึงก่อให้เกิดพิธีกรรม ๒ แนวทาง คือพิธีกรรมในทางดีเป็นเรื่องการแก้ไขและป้องกัน (white magic) และพิธีกรรมในทางชั่วซึ่งเป็นการกระทำให้ร้ายคนอื่น (black magic) การถือไสยศาสตร์จึงเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อในพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ และการประกอบพิธีกรรมเพื่อให้บรรลุผลตามที่ต้องการ ตัวอย่างของกิจกรรมไสยศาสตร์ ได้แก่ พิธีอาบน้ำคินเพื่อกันเสนียดจัญไร ผู้ทำพิธีเสกน้ำจะอ่านมนต์ซึ่งเรียกว่า **โองการ** เป็นถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์ขึ้นต้นด้วย “โอม” เป็นคำต้นเสมอและต่อด้วยถ้อยคำซึ่งส่วนใหญ่เป็นคำไทยแทรกคำบาลีเป็นคาถาบทสั้นๆ แทรกเป็นแห่งๆ รวมถึงการสวดพระปริตร เจริญพระพุทธมนต์ร่วมด้วย เป็นต้น (พระยาอนุมานราชธน, ๒๕๒๔: ๒)

พิธีกรรมหรือกิจกรรมในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย จากการศึกษาพบว่า นอกจากอิทธิพลของความเชื่อความศรัทธาดั้งเดิมที่มีการผสมกลมกลืนกับคติพราหมณ์และพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเกิดจากพื้นฐานความเชื่ออันเนื่องด้วยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประกอบเชื่อมด้วย โดยเป็นศูนย์กลางฐานคิดของวิถีปฏิบัติทั้งพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ นั่นคือ ความเชื่อเรื่อง “บุญ” และ “กฎแห่งกรรม” ที่ส่งผลต่อวิถีปฏิบัติทางศาสนาที่เน้นหนักไปในกิจกรรมการทำบุญ อันมีเรื่องของกฎแห่งกรรมเป็นแรงจูงใจและคำอธิบายตามหลักศาสนา แต่เนื่องจากบุญตามความคิดความเข้าใจของพุทธศาสนิกชนไทยนั้นคลาดเคลื่อนและผิดเพี้ยนไปจากบุญตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้

เรื่องนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้โดยเทียบให้เห็นความหมายของบุญตามนัยดั้งเดิมของพุทธศาสนาซึ่งต่อมามีความเข้าใจผิดเพี้ยนจนปฏิบัติผิดไปจากความหมายเดิม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๒: ๑๓๖-๑๔๐) พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่า “บุญ” โดยนัยยะหนึ่งก็คือหลักการพัฒนาชีวิตสำหรับประชาชนทั่วไป หรือที่เรียกว่า ทาน ศีล ภาวนา อันหมายถึงการปฏิบัติต่อวัตถุ ต่อทรัพย์สมบัติที่สะสมครอบครอง ด้วย

การรู้จักให้ปันกัน (ทาน) ให้เป็นอยู่และทำมาหากินโดยไม่ข่มเหงรังแกเบียดเบียนกัน ด้วยการรักษาหลักความประพฤติพื้นฐานในชั้นศีล ๕ พร้อมทั้งมีการพัฒนาจิตพัฒนาปัญญา เรียกรวมๆ ว่าภาวนา โดยเน้นที่การเจริญเมตตาหรือโมหิตรี

ความหมายทั่วไปของการทำบุญในทางพุทธศาสนา (หรือที่เรียกว่าการศึกษาบุญ) โดยแท้จริงแล้วก็เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั่นเอง แต่อาจจะครอบคลุมกว่า เพราะลงไปถึงจิตใจและปัญหาหมดทั้งคน ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์อธิบายความไว้ว่า

“จากการให้ปันวัตถุ ก็ขยายออกไปถึงการให้คำแนะนำสั่งสอนวิชาความรู้ และ การให้โอกาส ให้ควมมีส่วนร่วมในการทำสิ่งที่ดีงาม จากการไม่ละเมิดเบียดเบียนกัน รักษาระเบียบวินัย ก็พัฒนาต่อไปสู่การมีความสัมพันธ์ที่ดี การปฏิบัติต่อกันโดยเอื้อเพื่อ ควมมีกิริยามารยาท การรู้จักเคารพนับถือกัน การยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ทรงคุณ การช่วยเหลือกัน การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ จากการเจริญเมตตา ทำจิตใจให้เยือกเย็นลง รู้จักคิดคำนึงถึงผู้อื่น เห็นอกเห็นใจและใส่ใจในสุขทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ มีความปรารถนาดี มีน้ำใจแผ่ขยายความสุข และมีศรัทธาในสิ่งที่ดีงามมีเหตุผล ก็ก้าวต่อไปในการพัฒนาทั้งจิตใจและปัญญา ให้มีคุณธรรมเพิ่มมากขึ้น มีพรหมวิหารครบทั้ง ๔ ประการ (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีสติ มีสมาธิ มีฉันทะ มีวิริยะ มีขันติ มีใจว่าเรงสดชื่นผ่องใส เบิกบาน มีปิติปราโมทย์ ผิดกลัวผิดจิตใจให้เป็นอิสระ ขึ้นต่อวัตถุและการเสพบริโภคน้อยลง เป็นคนที่สุขได้ง่ายขึ้น และมีสุขที่เกิดขึ้นจากกุศลมากขึ้น ใฝ่สดับฟังธรรมแสวงหา

ความรู้ เจริญปัญญา ปรับแก้พัฒนาความรู้
ความคิดให้ถูกต้องถ่องแท้ชัดเจน”

(พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๕๒: ๑๓๘)

เพื่อความชัดเจนในความหมายของการทำบุญ พระพรหมคุณาภรณ์ได้ยกตัวอย่างเรื่องการทำบุญที่ชาวพุทธไทยสมัยก่อนคุ้นเคยกันดีคือเรื่องของมฆมาณพซึ่งมฆมาณพนี้ทำงานประกอบอาชีพเช่นเดียวกับคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน แต่เป็นคนมีน้ำใจและรู้จักคิดริเริ่ม เมื่อมองเห็นว่ามีอะไรที่ควรจัดทำเพื่อให้ชาวบ้านอยู่กันดี ทำงานได้สะดวก ก็ทำการบุญโดยไม่เรียกร้องใคร การบุญ (บุญกรรม) ที่เขาทำ ก็เริ่มตั้งแต่จัดทำลานกลางหมู่บ้านเป็นที่ให้คนมาพักผ่อนกันหลังเลิกงาน จัดที่ฝังไฟในยามหนาว จัดหาน้ำไว้บริการในคราวร้อน พัฒนาทางเข้าหมู่บ้าน ขุดสระน้ำ สร้างสะพานเชื่อมทาง ต่อมาก็มีพวกคนหนุ่มสนใจเห็นคล้อยตามไปร่วมทำบุญกับเขาเพิ่มขึ้นๆ จนเป็นกลุ่มใหญ่ ๓๓ คน เทียวดูแลปรับปรุงถนนหนทางให้เรียบร้อย สร้างศาลาพักทางแยก ปลูกสวนดอกไม้ ปลูกไม้พุ่มไม้กอ ไม้ดอกไม้ประดับ คอยเที่ยวดูแลร่วมกันทำงานบุญทำนองนี้ ขยายกว้างไกลออกไปเป็นประโยชน์ถึงหมู่บ้านใกล้เคียง เมื่อมฆมาณพหัวหน้ากลุ่มทำบุญ (คือบำเพ็ญประโยชน์) ได้รับความนับถือ เชื้อฟุ้งมากขึ้น ก็ได้แนะนำชักชวนชาวบ้านให้อื้อเพื่อแผ้วแผ้วแบ่งปันกัน และละเว้นสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย เช่น สุรา ยาเสพติด และการพนัน จนคนทั้งหมู่บ้านอวยทานตั้งอยู่ในศีลกันทั่ว ฝ่ายนายบ้าน เมื่อพวกเขาบ้านเหล่านี้เลิกดื่มสุรา เลิกยิงนก ตกปลาล่าสัตว์ เป็นต้น ผู้ที่เสียรายได้จากเรื่องสุราและการเก็บส่วยจึงหาทางขัดขวาง ในที่สุดก็ตั้งเรื่องฟ้องทางการ

จนถึงพระราชารว่า มฆมาณพคิดการใหญ่ ล้างสมผู้คน จะก่อการกำเริบเสิบสาน กลุ่มทำบุญถูกล้อมจับตัวทั้งหมด พระราชาทรงสอบสวนทราบ ว่า คนเหล่านี้รวมกลุ่มกันทำบุญ ก็กลับพระราชทานพระราชทรัพย์สนับสนุน กลุ่มทำบุญก็ขยายงานบุญออกไป มีโครงการที่ใหญ่ขึ้นและมีผู้คนขอมีส่วนร่วมทำบุญ (ปัตติ) ด้วย รวมทั้งพวกสตรีแม่บ้าน พระพรหมคุณาภรณ์เสริมว่า เรื่องมฆมาณพนี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการทำบุญ ควรนำมาเล่าให้คนสมัยนี้ฟังกันให้แจ่มหูแจ่มใจ จะได้มองความหมายของ “บุญ” อย่างเพียงพอ และทำให้ถูกให้ตรงให้เต็ม ไม่คับแคบคลาดเคลื่อนหรือเพี้ยนไปอย่างที่เป็นกันอยู่ในปัจจุบัน (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๕๒: ๑๓๙)

สังเกตได้ว่าเรื่องราวของมฆมาณพกับวิธินุญของเขา แตกต่างกับการทำบุญในสังคมไทยปัจจุบันโดยสิ้นเชิง การละเลยถึงการศึกษาในหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ทำให้เกิดความเข้าใจที่ผิดไปจากความเป็นจริง ส่งผลต่อความเชื่อความศรัทธารวมทั้งวิถีแห่งการบุญที่ทวีปรีด ยิ่งไปกว่านั้น ยังใช้ไสยศาสตร์เพื่อตอบสนองความกระหายทางจิตวิญญาณภายใต้ความหมายของบุญแบบผิดๆ ที่ตนเองเข้าใจอีกด้วย โดยคาดหวังว่าผลบุญจะช่วยทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น กล่าวคือ มีความกินดีอยู่ดี สุขสบาย ร่ำรวย ไร้ทุกข์โศก สมปรารถนาทุกประการ หรือแม้กระทั่งสั่งสมบุญเพื่อจะได้ขึ้นสวรรค์ ชาตินี้มีชีวิตที่ดีกว่านี้ เป็นต้น ตัวอย่างของกิจกรรมบุญมิให้เห็นทั้งในเชิงพุทธศาสตร์ ไสยศาสตร์ และกิจกรรมผสมผสานระหว่างพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ สามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

**ตารางแสดงการจัดแบ่งประเภทกิจกรรมพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย
ที่เกิดขึ้นในวัดไร่ขิง และวัดไผ่ล้อม จังหวัดนครปฐม**

วัด	กิจกรรมพุทธศาสนา	กิจกรรมพุทธผสมไสย	กิจกรรมไสยศาสตร์
ไร่ขิง	- การทำบุญตักบาตร - ฟังพระธรรมเทศนา - การฝึกอบรมเจริญสมาธิ วิปัสสนากรรมฐาน - การทำวัตรสวดมนต์ - การบรรพชาอุปสมบท - ทำบุญค่าดอกไม้ ธูป เทียน ทอง กราบสักการะหลวงพ่อดาวไร่ขิง - การถวายสังฆทานเวียน - การทำบุญใส่ชีวิตโคกระบือ - การเช่าพระบูชาวัตถุมงคล หลวงพ่อดาวไร่ขิง - ทำบุญพระพุทธรูปประจำวันเกิด - ทำบุญตักบาตรสวดสังข์ - ทำบุญหยอดเหรียญตู้อัตโนมัติ บูชาพระเกจิชื่อดัง - ทำบุญปิดทองพระพุทธรูปจำลอง	- ทำบุญโลงศพ สะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา เสริมดวง บริจาคแก้ ศพไร้ญาติ - พิธีมหาพุทธาภิเษก “วัตถุมงคล แก่ปีชง ๒๕๕๖” โดยพระเกจิ ๑๐๘ รูป - การสวดนพเคราะห์ เจริญ พระพุทธมนต์ เสริมชะตา บารมี ในวันสงกรานต์ปีเก่าต้อนรับปีใหม่ - ทำบุญแก้บนหลวงพ่อดาวไร่ขิง ด้วยละครรำ ประทัด และว่าวที่วัดจัดบริการไว้ให้	- ทำบุญขอพรเทพเจ้าไผ่ขี้เฒ่า ด้วยการหยอดเหรียญ ธนบัตร - ทำบุญเสริมบารมี สะเดาะเคราะห์ แก่ปีชงกับเทพเจ้า ๑๑ พระองค์ - การแก้คุณไสย สะเดาะเคราะห์ รักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยยา สมุนไพรและคาถาอาคม ดูดวง ดูกฤกษ์ยาม เจิมรดก บูชากุมารทอง ทำขวัญเรียกขวัญ (กิจกรรม เหล่านี้กระทำการโดยพระสงฆ์ ในวัดบางรูปเท่านั้นหรืออีก นัยหนึ่งคือ กิจกรรมปิด ใช้พื้นที่ บริเวณกุฏิเป็นที่ประกอบกิจกรรม โดยหาใช่เป็นกิจกรรมเปิดที่ เจ้าอาวาสและผู้ที่เกี่ยวข้องจัด ให้บริการแก่พุทธศาสนิกชน เหมือนเช่นกิจกรรมอื่นๆ ไม่)
ไผ่ล้อม	- การทำบุญตักบาตร - ฟังพระธรรมเทศนา - การทำวัตรสวดมนต์ - การบรรพชาอุปสมบท - การถวายสังฆทานเวียน - ทำบุญพระพุทธรูปปางประจำวันเกิด - ทำบุญค่าดอกไม้ ธูป เทียน ทอง ถวายหลวงพ่อดาว - ทำบุญหยอดเงินใส่ตู้บริจาค ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าบำรุงการศึกษา พระสงฆ์ สามเณร - ทำบุญพวงมาลัย หมากพลูถวาย หลวงพ่อดาว - ทำบุญสมทบทุนสร้างวิหาร หลวงพ่อดาว	- ทำบุญต่อชะตาซื้อโลงศพ ให้แก่ ศพผู้ยากไร้ โดยมีการเขียนชื่อนามสกุล วัน เดือน ปีเกิด ของ ผู้บริจาคเงินทำบุญ ใส่ลงไปใน โลงศพที่ตั้งไว้เป็นสัญลักษณ์ - พิธีสวดนพเคราะห์เจริญ พระพุทธมนต์เสริมบารมีดื่มน้ำ หลวงพ่อดาวสงฆ์ทำปีเก่า รับพร ปีใหม่ เพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิต และขอขมากรรม ถอนคำสาบาน ถอนคำสาปแช่ง	- การลงนะหน้าทองจันทน์มหาเสน่ห์ - การเจิมแบ่งนะเมตตามหามงคล - การอาบน้ำคินเพ็ญ - ทำบุญเช่าบูชากุมารทอง - การสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา เสริมบารมี - ทำบุญเช่าบูชาเหรียญเทพยดา ประจำวันเกิด - ทำบุญค่าพานบูชาครุฑทรง กุมารทอง - ทำบุญบูชาท้าวเวสสุวรรณหรือ ท้าวกัเวร - ทำบุญบูชาไหว้พระราหู และ จุดธูปบูชาพระราหูคู่มิตร พระเสาร์เสริมบารมีแก่ปีชง

วิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยมีทั้งแบบพุทธศาสตร์ เช่น การถวายสังฆทาน การทำบุญตักบาตร ฟังพระธรรมเทศนา การทำบุญบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ฯลฯ รวมทั้งแบบไสยศาสตร์ เช่น การลงนะหน้าทองจันทน์ มหาเสน่ห์ การเจิมแป้นะเมตตามหาเมฆคล ฯลฯ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมที่เป็นวิถีปฏิบัติอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเป็นการผสมกลมกลืนของทั้งสองความเชื่อและความศรัทธา โดยเป็นการแสดงออกถึงลักษณะของพระพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ อาทิเช่น กรณีการทำบุญโลงศพที่จัดเป็นกิจกรรมที่ผสมผสานระหว่างพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ เนื่องจากการกระทำเพื่อหวังผลในการสะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา เสริมดวง โดยใช้วิธีการเขียนชื่อ นามสกุล วัน เดือน ปีเกิด ของผู้บริจาค ใส่ลงไปในโลงศพที่ตั้งไว้ พร้อมกับใส่เงินทำบุญลงไปในตู้รับบริจาค และทางวัดจะนำเงินเหล่านั้นไปทำการซื้อโลงศพให้กับผู้ยากไร้ ตามวัตถุประสงค์ที่ได้ระบุ จากรูปแบบพฤติกรรมการทำบุญที่ต้องการให้ชีวิตตัวเองดีขึ้น ผ่านการสะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา เสริมดวง ด้วยการใช้โลงศพ และผู้ตาย (ผี) เป็นเครื่องมือสนองความเชื่อในเรื่องของการต่ออายุ ทำให้จากคนที่ชะตาขาด อาจบรรเทาเบาบางลงได้ สิ่งเลวร้ายที่จะเกิดขึ้นในชีวิต ผีหรือผู้ตายก็อาจเป็นผู้รับแทนไป ซึ่งเป็นการกระทำเชิงสัญลักษณ์ตามความเชื่อ และการแนะนำจากบุคคลบางกลุ่ม เช่น หมอคู่ เป็นต้น การบริจาคโลงศพให้กับผู้ยากไร้หรือศพไร้ญาติ ตามหลักพระพุทธศาสนา (พุทธศาสตร์) ก็จัดเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการบริจาคทาน เป็นการให้ปันวัตถุสิ่งของแก่ผู้สมควรได้รับ แต่ประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ เกิดจากวิธีการนำการให้ทานดังกล่าว มาผูกโยงกับเรื่องของความตาย การสะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา หวังพึ่งอำนาจจากสิ่งภายนอกให้บังคับเข้ามาภายในชีวิตตน เป็นการกระทำบนพื้นฐานหลักการที่เป็นพุทธแต่ใช้วิธีการวิคิดแบบไสย

นอกจากนั้นยังมีพิธีมหาพุทธาภิเษก “วัตถุมงคลแก่ปีชง ๒๕๕๖” โดยพระเกจิ ๑๐๘ รูป ที่จัดขึ้นโดยวัดไร่ขิง

ซึ่งมีเหตุผลและหลักฐานเชิงประจักษ์ประกอบการสนับสนุนแนวคิดนี้ ประการที่หนึ่ง การใช้พระพุทธรูป หรือพระบูชาองค์หลวงพ่อวัดไร่ขิงเป็นสื่อวัตถุหลักในการเข้าร่วมพิธีปลุกเสก รวมถึงผู้ประกอบพิธีกรรมที่เป็นพระสงฆ์ (พระเกจิอาจารย์) กับการใช้บทสวดทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า บทธัมมจักกัปปวัตตนสูตร และพระสูตรต่างๆ ที่ถือว่าเป็นพระพุทธรูปแต่ละสูตรมารวมกัน เพื่อทำการปลุกเสกวัตถุมงคลต่างๆ ให้มีพลังอำนาจความเข้มแข็งขึ้นมา โดยประกอบพิธีกรรมในสถานที่สำคัญทางศาสนาเช่น พระอุโบสถ โดยโยงด้ายสายสิญจน์จากพระประธานไปยังมณฑลพิธีรอบๆ เสมือนหนึ่งองค์พระปฏิมาเป็นประธานเจ้าพิธีร่วมในการประกอบกิจกรรมด้วย ซึ่งหากใช้เกณฑ์การพิจารณาที่ได้กำหนดไว้ สามารถกล่าวได้ว่าสิ่งเหล่านี้ได้เข้าข่ายความเป็นพุทธศาสตร์แล้วเพราะมีวัตถุที่สื่อถึงพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูปหรือพระเครื่องที่เข้าร่วมปลุกเสก เป็นต้น ประการที่สอง สาเหตุที่มีความเป็นไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องเนื่องจากองค์ประกอบของพุทธศาสตร์ข้างต้นเหล่านั้น เมื่อนำมารวมกันแล้วมีเป้าหมายที่การทำให้วัตถุหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีพลังอำนาจ ศักดิ์สิทธิ์ เข้มแข็ง ก่อให้เกิดอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ขึ้นมา วิธีการนำองค์ประกอบทางพุทธศาสตร์เพื่อยังผลลัทธิให้เกิดขึ้นในเชิงไสยศาสตร์ โดยอาศัยขั้นตอนกรรมวิธีทางไสยเวทนั้น นับเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยืนยันถึงการผสมกลมกลืนระหว่างพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ได้เป็นอย่างดี

ความคิดเบื้องหลังของกิจกรรมเหล่านี้ ญาติโยมทุกคนล้วนมีเป้าหมายตรงกันคือ ความปรารถนาบุญซึ่งเป็นบุญเชิงปัจเจก คาดหวังผลบุญที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัวเท่านั้น โดยละเลยมิติของสังคมส่วนรวมที่เป็นความหมายของ “บุญ” อย่างเพียงพอที่แท้จริง ความคับแคบคลาดเคลื่อนในเรื่องบุญที่เพี้ยนไปอย่างที่เป็นกันอยู่ในปัจจุบัน สะท้อนออกมาในภาพของพิธีกรรมหรือกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ผิดไปจากหลักความเป็นจริงดังกล่าว

หลักฐานเชิงประจักษ์ที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญในพื้นที่การศึกษาทั้ง ๒ วัด สามารถเป็นเครื่องยืนยันถึงข้อเท็จจริงดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ดังพรรณนะของพระรัตนสุธี (๒๕๕๖, สัมภาษณ์) ว่า

“คนไทยเดี๋ยวนี้เวลามีความทุกข์ใจก็จะวิ่งเข้าหาวัด เรียกว่า ได้แต่ไปวัดแต่เข้าไม่ถึงวัด สัมผัสแต่เพียงพิธีกรรม ไปวัดปิดทอง ถวายสังฆทาน ตีระฆัง พอทำบุญกับสิ่งเหล่านี้ แล้วสบายใจก็กลับบ้าน ไม่คิดจะไผ่หาธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คนเราเวลามีความสุขไม่ค่อยนึกถึงวัดหรอก เข้าวัดทำบุญก็หวังเพียงให้ตนสบายใจขึ้น ดีขึ้น ก็เท่านั้น...”

๓. วิถีปฏิบัติ “บุญพาณิชย์” กับพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ในพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติของไทย

วิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยภายใต้ความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธรูปและไสยศาสตร์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากสภาพการณ์ปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วประกอบกับการไหลบ่าของอารยธรรมตะวันตก อิทธิพลของทุนนิยม และบริโภคนิยม ก่อให้เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและกระแสดวงความคิดของคนไทย เกิดการผันแปรความเชื่อและการปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนาแตกต่างไปจากเดิม เป็นสภาพการณ์ในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยที่มีเรื่องของผลประโยชน์หรือทรัพย์สินเงินทองเข้ามาเกี่ยวข้อง จากเพียงวิถีปฏิบัติทางพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ที่มีโลกทัศน์เรื่องบุญเป็นสิ่งเชื่อมต่อ ได้กลายไปสู่ปรากฏการณ์พฤติกรรมที่เรียกว่า “บุญพาณิชย์” กับพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ โดยต่างล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันอย่างเป็นพลวัต

การศึกษาวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยที่เกิดขึ้นในกิจกรรมหรือพิธีกรรมการทำบุญทั้งในเชิงพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ที่ทางวัดในจังหวัดนครปฐม ได้แก่ วัดไร่ขิง พระอารามหลวง และวัดไผ่ล้อม ได้จัดขึ้น ทำให้เห็นถึงรูปแบบพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ (Practical Buddhism) ซึ่ง

สามารถใช้อธิบายวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนที่ต่างจากหลักพุทธธรรมหรือตำราทางพุทธศาสนาได้ กล่าวคือวิถีปฏิบัติทางศาสนาของชาวบ้านที่มีเรื่องของบุญพาณิชย์ พุทธพาณิชย์ และไสยพาณิชย์นั้น การศึกษาทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดพระพุทธรูปศาสนาเชิงปฏิบัติเป็นพื้นฐานในการคิดวิเคราะห์ เพื่อให้เข้าใจความสำคัญของวิถีปฏิบัติที่มีร่วมกันของพุทธศาสนิกชนเหล่านั้น รวมถึงปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป โดยพิจารณาจากวิถีปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงท่ามกลางความเชื่อความศรัทธาต่างๆ ภายใต้บริบทของวิถีชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน พระพุทธรูปศาสนาเชิงปฏิบัติจึงเป็นแนวทางที่เหมาะสม เนื่องจากสามารถเชื่อมโยงวิถีปฏิบัติทางศาสนาของชาวบ้านที่มีรากฐานสำคัญมาจากความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากวิถีการดำเนินชีวิตทางโลกแบบท้องถิ่นที่ไม่ได้เป็นวิถีปฏิบัติในตำราทางพระพุทธรูปศาสนา แต่เป็นวิถีปฏิบัติที่กลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน

สังเกตเห็นได้ว่าวิถีชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน เมื่อมีความไม่สบายใจ กลุ้มใจ ทุกข์ใจ ส่วนใหญ่ก็จะเลือกที่จะเข้าวัดเพื่อไปทำบุญ ไปกราบสักการะขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เสริมบุญบารมี วาสนา และความสำเร็จให้แก่ตนเอง กิจกรรมการทำบุญเหล่านั้นเกิดจากความร่วมมือของวัดและพระสงฆ์ รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ไวยาวัจกร กรรมการวัด ในการจัดหากิจกรรมบุญมาให้บริการเพื่อตอบสนองความต้องการทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ในวิถีปฏิบัติระหว่างฆราวาสกับพระสงฆ์จึงมีเพียงพิธีกรรมการทำบุญเพื่อคลายทุกข์ คลายโศก เสริมอำนาจ วาสนา บารมีให้กับญาติโยมผู้ไหยหาบุญเท่านั้น

การได้มาซึ่งบุญข้างต้นนั้นเป็นที่มาของพฤติกรรมที่เรียกว่า “บุญพาณิชย์” กับพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ กล่าวคือ กิจกรรมงานบุญในวิถีปฏิบัติทางศาสนาที่เกิดขึ้นในวัดทั้งสอง ล้วนต้องใช้เงินในการแลกเปลี่ยน ยังมีกำลัง

ทรัพย์มาก ทำบุญบริจาคเงินมาก ก็จะได้บุญมาก กระบวนการสร้างสมบุญด้วยการซื้อขายผ่านเงินตรา จึงเป็นวิถีแห่งบุญพาณิชย์ในโลกสมัยใหม่ ซึ่งเรื่องบุญถูกกำหนดควบคุมด้วยอำนาจของวัตถุลัทธิในเชิงพาณิชย์ โดยต่างมองเรื่องบุญเป็นเรื่องปัจเจกนิยม เป็นการทำเพื่อตนเองมากกว่าผู้อื่น มุ่งที่ความต้องการส่วนตนเป็นหลัก ต้องการทำบุญเพื่อเสริมอำนาจ วาสนาบารมี ความสำเร็จ ให้แก่ตนเอง คิดว่าบุญที่ตนเองได้กระทำไปสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตในเชิงกายภาพจากหน้ามือเป็นหลังมือได้ เช่น จากยากจนเป็นเศรษฐี เป็นต้น และละเลยการพึ่งพาตนเองตามแนวทางพุทธธรรม ทั้งนี้วิถีปฏิบัติดังกล่าวเกิดจากความเข้าใจบุญที่คลาดเคลื่อนผิดพลาดจากพระธรรมคำสอน บุญที่พุทธศาสนิกชนไทยส่วนใหญ่ยึดถือปฏิบัติกันอยู่ทุกวันนี้ จึงเป็นเพียงเปลือกนอกที่ห่อหุ้มพระพุทธศาสนา ไม่สามารถเข้าถึงแก่นแท้ของบุญตามหลักพุทธธรรมได้

ภาพของบุญพาณิชย์จะเกิดขึ้นไม่ได้หากขาดพิธีกรรมหรือกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นกระบวนการทางธุรกิจ โดยใช้วัตถุหรือสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหรือพระรัตนตรัยมาเป็นเครื่องมือสร้างรายได้ รวมถึงการใช้ไสยศาสตร์เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ที่เรียกว่า พุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ ตามลำดับ โดยกิจกรรมพุทธพาณิชย์มีหลักเกณฑ์การพิจารณาจัดประเภทที่เริ่มต้นจากหลักเกณฑ์พื้นฐานความแตกต่างระหว่างกิจกรรมพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเรื่องวัตถุหรือสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องโดยบ่งบอกถึงความเป็นพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ในเชิงลึกลับแฝงมาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งแยกวิถีปฏิบัติในแต่ละกิจกรรมหรือพิธีกรรม กล่าวคือ วัตถุลัทธิของหรือสัญลักษณ์ที่ไม่ได้สื่อถึงพระรัตนตรัยและพระพุทธศาสนา เช่น กุมารทอง เทพเจ้า ดวงดาวต่างๆ อันมีพระจันทร์ พระราหู พระเสาร์ ฯลฯ พิธีเจิมแป้งนะเมตตามหาเมตตามหานะหน้าทอง เข้าทรงกุมารทอง ฯลฯ ให้จัดอยู่ในหมวดหมู่

ของไสยศาสตร์ ส่วนลัทธิวัตถุประเภทพระพุทธรูป พระเครื่อง พระบูชา รอยพระพุทธบาท รูปเหมือนหรือรูปหล่อของพระภิกษุ รวมไปถึงเหรียญที่ระลึกต่างๆ นั้น โดยหมายรวมถึงวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในรูปลักษณะอื่นด้วย ให้จัดรวมอยู่ในหมวดหมู่ของตัวแทนความเป็นพุทธศาสตร์ ทั้งนี้ยกเว้นกรณีที่ไม่สามารถแบ่งแยกได้อย่างชัดเจนจากรูปลักษณะของวัตถุภายนอก ว่าควรจัดอยู่ในหมวดใดระหว่างพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่อยู่ตรงกลางระหว่างพุทธกับไสย โดยมีการผสมกลมกลืนซึ่งกันและกัน กรณีนี้ให้จัดอยู่ในหมวดหมู่ผสมระหว่างพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์แทน

การนำพระพุทธศาสนาไปแสวงหาผลประโยชน์ หรือที่เรียกว่า “พุทธพาณิชย์” มีหลายรูปแบบ หลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับวิธีการและกลยุทธ์ที่ใช้ เช่น หาประโยชน์จากการเช่าบูชาพระเครื่อง วัตถุมงคล การถวายสังฆทานเวียน การทำบุญทอดเงินใส่ตู้บริจาคประเภทต่างๆ การทำบุญไถ่ชีวิตโคกระบือ ฯลฯ โดยมีฐานคิดของกิจกรรมที่มุ่งเน้นจำนวนเงินบริจาคจากญาติโยมเป็นหลัก พุทธพาณิชย์จึงเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเกือบทุกวัดในประเทศไทย โดยเฉพาะวัดไร่ขิงที่มีญาติโยมเข้ามากราบสักการะหลวงพ่อดาววัดไร่ขิง ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางดึงดูดศรัทธาจากญาติโยมพุทธศาสนิกชนทั่วไปให้เข้ามาทำบุญใช้บริการกิจกรรมต่างๆ ภายในวัด เช่น การเช่าบูชาวัตถุมงคล เป็นต้น เป็นการใช้จ่ายพื้นที่และสิ่งเคารพทางศาสนาอย่างวัดและหลวงพ่อดาววัดไร่ขิง ที่มีผู้คนให้ความเคารพนับถือมากราบสักการะจำนวนมาก เป็นเครื่องมือสร้างรายได้ ต่อยอดกิจกรรมบุญพาณิชย์ที่เป็นพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์อื่นๆ ยกตัวอย่างเช่น การทำบุญไถ่ชีวิตโคกระบือที่ทางวัดไร่ขิงได้จัดทำเป็นรูปปั้นโคและกระบือ ตั้งไว้ที่ทางเข้าไปกราบสักการะหลวงพ่อดาววัดไร่ขิง โดยญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาสามารถหยอดเงินทำบุญลงไปในช่วงรับเงินที่ทางวัดเจาะไว้บนตัวโคและกระบือคู่หนึ่ง และวัดจะให้เจ้าหน้าที่ที่เป็นพระภิกษุและฆราวาสมาไข

ตู้บริจาคทุกวันเพื่อนำเงินเข้าบัญชีธนาคาร และนำไปใส่ถอนชีวิตวัวควายจากโรงฆ่าสัตว์อีกที (ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้) กล่าวได้ว่า เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่เข้าช่วยความเป็นพุทธพาณิชย์อย่างแท้จริง การทำบุญหยอดเงินใส่รูปปั้นวัวควาย โดยที่ญาติโยมพุทธศาสนิกชนไม่จำเป็นต้องเสียเวลาเดินทางไปใส่ถอนชีวิตสัตว์เหล่านั้นด้วยตัวเอง เป็นการทำบุญกึ่งสำเร็จรูปที่วัดได้พัฒนารูปแบบของกิจกรรมเพื่อความสะดวกสบายของญาติโยม เพียงใส่เงินลงไปก็เหมือนได้ทำบุญกับสัตว์เหล่านั้นแล้ว ความเป็นบุญ (พาณิชย์) ได้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์เสมือนหนึ่งได้ไปใส่ชีวิตโคกระบือด้วยตัวเอง แสดงให้เห็นถึงกระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมบุญพาณิชย์ที่เป็นพุทธพาณิชย์ของทางวัด โดยเกิดจากความศรัทธาเริ่มของทั้งพระสงฆ์ เช่น เจ้าอาวาส และฆราวาส เช่น ไวยาวัจกร ที่ส่วนหนึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากการไปดูงานตามวัด ตามสถานที่ต่างๆ ว่าเขาทำอะไรกัน แล้ววัดไร่ขิงก็นำมาดัดแปลงหรือทำเลียนแบบบ้างเพื่อจะได้ทันสมัย ไม่ตกยุค ญาติโยมจะได้มีกิจกรรมทำบุญที่ให้เลือกหลากหลายและครบวงจร ไม่จำเป็นจะต้องเดินทางไปไหน แค่ว่าที่วัดไร่ขิงทีเดียวก็สามารถทำบุญได้ครบทุกอย่างท่ามกลางวิถีนุญพาณิชย์ที่จัดสรรให้อย่างพร้อมสรรพ ในมุมหนึ่งหากวัดไม่ทำเช่นนั้น โอกาสที่จะได้รับรายได้จากเงินทำบุญก็จะลดน้อยลง การคิดรูปแบบกิจกรรมใหม่ๆ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการบุญของญาติโยมโดยที่ทางวัดก็ได้รายได้เพิ่มมากขึ้น จึงเป็นพันธกิจสำคัญของความเป็นพุทธพาณิชย์ โสยพาณิชย์และบุญพาณิชย์ที่มีร่วมกัน ญาติโยมก็ได้ประโยชน์เป็นบุญ ส่วนพระสงฆ์ก็ได้รายได้จากการช่วยให้พุทธศาสนิกชนมีโอกาสทำบุญ เรียกได้ว่า ได้ประโยชน์ร่วมกันทั้ง ๒ ฝ่าย

“พี่ทำบุญไปแล้วพี่ก็สบายใจ ถ้าทำไปแล้วมานั่งคิดมากมันก็จะไม่สบายใจ ไม่ได้บุญ วัดจะเอาเงินไปใช้ตามวัตถุประสงค์หรือไม่ เป็นเรื่องของวัด พี่ถือว่าได้ทำแล้วจบแล้ว ได้บุญแล้ว เช่น อย่างที่พี่ทำบุญใส่ชีวิตโค ถ้าวัดเอาเงินไปใส่จริงพี่ก็ยินดี แต่ถ้าเอาไปใช้อย่างอื่นก็ไม่ใช่ไร

ใครทำอะไรก็ได้ของมันแหละ” (ประภาภรณ์ โชคพงษ์พันธุ์, ๒๕๕๖, สัมภาษณ์)

ปรากฏการณ์พุทธพาณิชย์บ่งบอกถึงกิจกรรมทางธุรกิจภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในรูปแบบที่หลากหลาย อาศัยความเชื่อความศรัทธาที่ประชาชนมีต่อศาสนาพุทธเป็นจุดขาย ถึงแม้ความเชื่อเหล่านั้นบางครั้งก็คาบเกี่ยวกับความเป็นพุทธหรือไม่ใช่พุทธ แต่อาศัยความศรัทธาในพุทธเป็นเครื่องค้าจุนหนุนนำ ใช้ต้นทุนที่พระพุทธศาสนามีต่อพุทธศาสนิกชนและสังคมเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อนกิจกรรมความเป็นพาณิชย์ต่างๆ ทั้งนี้ความเป็นพุทธพาณิชย์ไม่ได้พิจารณาจากปลายทางของรายได้หรือผลประโยชน์ที่วัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องได้รับ กล่าวคือไม่ว่าจะนำเงินหรือทุนทรัพย์ที่ได้มาจากกิจกรรมข้างต้นไปทำอะไรหรือเพื่อวัตถุประสงค์ใด เป็นการให้ตามแต่ศรัทธาหรือมีราคา่างวดตามเงื่อนไขหรือไม่ ความเป็นพุทธพาณิชย์ก็ถือว่าได้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์แล้ว

ส่วนกรณีโสยพาณิชย์ เนื้อหาสาระของความหมาย โดยเฉพาะในเรื่องการนำไปแสวงหาผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจนั้นไม่แตกต่างกับลักษณะของพุทธพาณิชย์ หากแต่วัตถุประสงค์หรือเครื่องมือที่ใช้จะเป็นไปในเชิงตัววัตถุสิ่งของต่างๆ ที่สามารถมองเห็นและจับต้องได้เป็นหลักมากกว่าจะใช้สัญลักษณ์หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งนี้เพื่อเป็นสื่อในการทำให้เกิดพลังอำนาจ อิทธิปาฏิหาริย์ตามประสงค์ เช่น ดินเจ็ดป่าช้าที่เป็นส่วนผสมในการทำกุมารทอง แป้งนะเมตตาที่ใช้ในการเจิมหน้าผากรวมถึงแผ่นทองคำสำหรับการลงนะหน้าทองจันทน์มหาเสน่ห์ เป็นต้น

โสยพาณิชย์เป็นกิจกรรมหรือกระบวนการที่อาศัยช่องทางความเชื่อและความศรัทธาในไสยศาสตร์ไปสู่การแสวงหาผลประโยชน์ในทางพาณิชย์ทุกรูปแบบ และอาจมีส่วนผสมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น พระสงฆ์เข้าร่วมอยู่ด้วย เหตุเพราะเป็นอิทธิพลจากการผสมกลมกลืนระหว่างพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ตามผลการศึกษา เช่น

การจัดทำกุมารทองแบบต่างๆ การลงนะหน้าทองของพระครูปลัดสิทธิวัฒน์ (หลวงพี่น้ำฝน) วัดไผ่ล้อม โดยมีการรับบริจาคเงินทำบุญจากญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาเพื่อสมทบทุนสร้างวิหารหลวงพ่อบุญ (งบประมาณจัดสร้าง ๔๐ ล้านบาท) หรือเพื่อนำไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่น มาเป็นข้ออ้างหรือเหตุผลในการทำกิจกรรม โดยเน้นเรื่องจำนวนเงินเป็นเป้าหมายสำคัญ แสดงถึงการขายรากฐานความเชื่อทางไสยศาสตร์เพื่อเป็นเครื่องมือสร้างรายได้ และสามารถกล่าวได้ว่าเข้าข่ายไสยพาณิชย์ในแง่ของหลักการและวิธีการ ซึ่งมีมูลค่ามหาศาลไม่ต่างจากพุทธพาณิชย์

นอกจากนั้นยังมีการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา เสริมบารมี การอาบน้ำคั้นเพ็ญ การทำบุญเช่าบูชาเหรียญเทพยดาประจำวันเกิด ทำบุญค่าพานบูชาครูร่างทรง องค์กุมารทอง ทำบุญบูชาท้าวเวสสุวรรณหรือท้าวเวรย์ ทำบุญบูชาเครื่องไหว้พระราหู และจุดธูปบูชาพระราหูคุ้มครองพระเสาร์เสริมบารมีแก้ปิ้ง ในราคะชุดละ ๙๙ บาท และสำหรับวัดไร่ขิง กิจกรรมไสยพาณิชย์ที่มีในปัจจุบัน ได้แก่ ทำบุญขอพรเทพเจ้าไฉ่ซึ่งเอี้ย ด้วยการหยอดเหรียญ ธนบัตร และทำบุญเสริมบารมี สะเดาะเคราะห์แก้ปิ้งกับเทพเจ้า ๑๑ พระองค์ เป็นต้น

สิ่งที่เป็นรูปธรรมของวิถีปฏิบัติความเป็นพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ที่แตกต่างกับสิ่งที่เป็นามธรรมอย่างเช่นความเชื่อความศรัทธา คือ ผลประโยชน์ที่กลุ่มผู้เกี่ยวข้องได้รับ หมายถึงจำนวนเงินมหาศาลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทั้งหลายเหล่านี้ สามารถกล่าวได้ว่าความสำเร็จจากความเป็นพาณิชย์ในกิจกรรมดังกล่าวเกิดจากปัจจัยสนับสนุนส่งเสริมชีวิตความเป็นพาณิชย์ที่สำคัญ และสามารถแบ่งได้เป็น ๕ องค์ประกอบ คือ

๑. กิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์พุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ที่บริการให้แก่พุทธศาสนิกชน (Product) พื้นฐานความเชื่อ ความศรัทธาของคนไทยมีเรื่องของผีसाงเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ความเชื่อในศาสนา

พราหมณ์และพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ในประเทศไทย มีลักษณะผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์ และคติความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีसाงเทวดา อำนาจลี้ลับ จนเป็นแหล่งที่มาของไสยศาสตร์ และผสมกลมกลืนไปกับพิธีกรรมหรือวิถีปฏิบัติทางพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทย องค์ประกอบที่เป็นต้นทุนทางการผลิตที่สำคัญสำหรับกิจกรรมและผลิตภัณฑ์พุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์เหล่านี้ เป็นการทำการตลาดของผู้ประกอบกิจกรรมที่คำนึงถึงความต้องการ (ด้านจิตวิญญาณ) ของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นพุทธศาสนิกชนทั่วไป อาศัยทุนทางความเชื่อความศรัทธาในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ที่มีอยู่ในวิถีชีวิตและวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน เปลี่ยนเป็นกิจกรรมหรือพิธีกรรม รวมไปถึงสินค้าผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในลักษณะพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ เช่น พระเครื่อง พระบูชา กุมารทอง เป็นต้น เพื่อตอบสนองความต้องการของพุทธศาสนิกชนบางกลุ่มให้ตรงใจและได้รับความพึงพอใจสูงสุด กล่าวคือเป็นการวางแผนการตลาดโดยยึดความต้องการ (บุญ) ของผู้บริโภคเป็นหลัก และสร้างกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อมาสนับสนุนกิจกรรมและผลิตภัณฑ์ที่ให้บริการ เป็นวิธีการเบื้องต้นในการสร้างความสำเร็จทางธุรกิจให้แก่ผู้ประกอบกิจกรรม ส่วนผลิตภัณฑ์และการบริการในกิจกรรมของทางวัดเหล่านี้ หากพิจารณารายละเอียดให้ถี่ถ้วน นอกเหนือจากความต้องการ (demand) ของพุทธศาสนิกชนแล้ว ยังพบว่าผู้ให้บริการหรือทางวัดยังนำเรื่องของรูปแบบ (design) การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย (technology) และความสะดวกสบาย (convenience) เข้ามาประกอบร่วมด้วย เช่น การถวายสังฆทานเวียนของวัดไร่ขิงพระอารามหลวง ที่มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์และความแตกต่างเฉพาะตัว ไม่เหมือนกับที่วัดอื่น ทั้งการจัดระบบถวายแบบหมู่ แบ่งเป็นรอบๆ อีกทั้งชุดสังฆทานมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาสินค้าในถังสังฆทานหมดอายุ ซึ่งวิธีการบริหารจัดการดังกล่าวก็เป็น

ที่ชื่นชอบของพุทธศาสนิกชน เนื่องจากการเป็นกรอำนวยการอำนวยความสะดวกสบายให้กับญาติโยมให้ไม่ต้องไปเดินหาพระสงฆ์เพื่อถวายสังฆทานเหมือนในอดีต มาที่จุดบริการถวายสังฆทานที่วัดจัดบริการไว้ให้ ก็สามารถบรรลุถึงความต้องการบุญที่ตนเองปรารถนาได้ รวมไปถึงการทำบุญทอดเหรียญตุ๋นอัตโนมัติบูชาพระเกจิอาจารย์ชื่อดัง พระธาตุประจำปีเกิด พระพุทธรูปประจำวันเกิด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาประยุกต์ใช้ในวิถีปฏิบัติการทำบุญของพุทธศาสนิกชน สร้างความสะดวกสบายมากขึ้น ไม่จำเป็นต้องเดินทางไปวัดที่มีพระธาตุหรือพระเกจิประดิษฐานอยู่ให้เสียเวลา เพียงหยอดเงินใส่ตู้อัตโนมัติที่รวบรวมบรรดาพระธาตุ รูปจำลองพระเกจิต่างๆ ก็เหมือนกับได้ทำบุญกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์รูปเคารพเหล่านั้นแล้ว บุญกุศลก็จะบังเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติตามความเชื่อความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนไทย

ความสำเร็จในกิจกรรมพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์จากประเด็นกิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์พุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ที่บริการให้กับพุทธศาสนิกชนนั้น จะเห็นได้ว่าเรื่องของอุปสงค์ (demand) และอุปทาน (supply) ซึ่งเป็นหลักการทางเศรษฐศาสตร์พื้นฐาน เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้ประกอบการให้ความสำคัญ กล่าวคือ จากมุมมองของผู้ประกอบการ (วัดและพระสงฆ์) กิจกรรมหรือพิธีกรรมพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากขาดความต้องการการเรียกร้องจากพุทธศาสนิกชน เมื่อญาติโยมมีความต้องการ (demand) มาก จึงเป็นธรรมดาที่จะเกิดกิจกรรมหรือพิธีกรรม (supply) เพื่อรองรับความต้องการเหล่านั้น ทำให้เห็นถึงวงจรธุรกิจทางศาสนาที่ญาติโยม พุทธศาสนิกชนมีส่วนเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์พุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์อย่างปฏิเสธไม่ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง หากไม่มีความต้องการของพุทธศาสนิกชนเข้ามาเป็นเครื่องสนับสนุน โอกาสที่จะเกิดกิจกรรมลักษณะนี้และสามารถประสบความสำเร็จในด้านผลประโยชน์นั้นคงเป็นไปได้ยาก

๒. สถานที่ประกอบกิจกรรม (Place) วัดหรือศาสนสถานถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นสัญลักษณ์สำคัญทางศาสนาที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพศรัทธา ส่วนหนึ่งได้ทำหน้าที่เป็นสถานที่ที่ใช้แสดงออกถึงความเชื่อความศรัทธาและการปฏิบัติในฐานะผู้เป็นศาสนิก เช่น การทำบุญตักบาตร ฟังธรรมเทศนา เป็นต้น แต่ปัจจุบันนี้วัดหลายแห่งได้นำต้นทุนทางศาสนาและวัฒนธรรมดังกล่าวมาใช้เพื่อประกอบกิจกรรมเชิงพาณิชย์ เช่น กรณีของวัดไผ่ล้อม เป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ของความเชื่อระหว่างพุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงการใช้จ่ายด้านสถานที่ขายความเชื่อ โดยมีเรื่องของความเชื่อความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อธิปัติหารีย์ สิ่งเหนือธรรมชาติ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาสนับสนุนการหารายได้

๓. บุคคลผู้ประกอบกิจกรรม (People) หลวงพื่อน้ำฝน เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม ผู้สืบสานทายาทพุทธาคม ศิษย์เอกหลวงพ่อบุญ เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องนับถือด้านไสยศาสตร์ เนื่องจากท่านได้ศึกษาและปฏิบัติด้านนี้มาโดยตรง ผ่านการถ่ายทอดจากพระเกจิอาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญทางไสยเวท ซึ่งก็คือ พระมงคลสิทธิการหรือหลวงพ่อบุญอดีตเจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม ทำให้ญาติโยมที่มาลงนะหน้าทองหรือประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์อื่นๆ เกิดความเลื่อมใสศรัทธา และอยากเข้าร่วมกิจกรรมที่ท่านเป็นผู้ประกอบพิธี ทุนมนุษย์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวหาใช่มีเพียงหลวงพื่อน้ำฝนรูปเดียวไม่ แม้กระทั่งหลวงพ่อบุญพระเถระจารย์ผู้มรณภาพไปแล้ว ทางวัดก็ได้นำสรีรสังขารของท่านที่ไม่เน่าเปื่อยมาประดิษฐานไว้ในโลงแก้ว เพื่อใช้เป็นเครื่องดึงดูดศรัทธาญาติโยม ทั้งกลุ่มสาธุชนหน้าใหม่ และรักษาสถานผู้เลื่อมใสศรัทธาหลวงพ่อบุญหน้าเดิมไว้ ให้เข้ามาสักการะ เป็นการใช้จิตวิทยาเพื่อสนับสนุนความต้องการด้านจิตวิญญาณของผู้คน พุทธศาสนิกชน ว่าหลวงพ่อบุญท่านยังอยู่ที่นี้ ไม่ได้ไปไหน ทั้งนี้เพื่อวัตถุประสงค์ในการแสวงหารายได้ หากเงินเข้าวัด

เรื่องนี้พระครูปลัดสิทธิวัฒน์ (๒๕๕๕, สัมภาษณ์)
แสดงทรรศนะว่า

“ไสยศาสตร์จริงๆ แล้วก็ไม่มีอะไร เป็นเพียงกุศโลบายในการอธิษฐานจิต เป็นคำให้พรเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ เสริมพลังทางใจ พระที่ทำแบบนี้ก็เป็นการทำหน้าที่รักษาญาติโยมที่มีปัญหาทางใจ มีทุกข์ใจ เมื่อมาขอให้พระช่วย พระก็ต้องช่วย ส่วนหมอดูตามโรงพยาบาลก็รักษาทางกายไป แต่พระบางส่วนก็มีเป็นหมอดูด้วยเหมือนกัน ญาติโยมส่วนใหญ่มีความเชื่อและการปฏิบัติที่แน่นหนักในทางไสยเวทย์อยู่แล้ว แต่ถ้าเป็นหลักพุทธแล้ว ทุกอย่างขึ้นอยู่กับอาการกระทำของเราเอง...อย่างกุมารที่ทำออกมาให้บูชา ไม่ว่าจะเป็นชื่อรุ่นกุมารทองสมบัติ หรือกุมารเพชรน้อยนั้น ก็ไม่ได้มีความแตกต่างหรือนัยสำคัญทางความศักดิ์สิทธิ์อะไรเลย เหมือนๆ กันทั้งนั้น”

ส่วนประภา สุนทรสุวรรณ (๒๕๕๖, สัมภาษณ์)
แสดงทรรศนะว่า

“หลวงพี่ท่านไม่เชื่อในเรื่องสะเดาะเคราะห์ แก่ปีชงอะไรแบบนั้นหรอก ท่านเชื่ออะไรยากจะตาย แต่โยมแม่ของท่านดูจะเชื่อเรื่องแบบนี้มากกว่าด้วยซ้ำ เชื่อมากถึงขนาดไปทำพิธีแบบนี้ที่อื่นด้วยนะ นอกจากทำกับที่นี่แล้ว อย่างตัวพี่นะแม่บอกว่าปีนี้เป็นปีชงต้องไปสะเดาะเคราะห์ แก่ปีชง อาบน้ำคั้นเพ็ญถึงจะดี พี่ก็ต้องยอมแกล่ ไปก็ไป เคยได้ยินหลวงพี่พูดว่า ถ้าใครปีชง วิธีแก้ก็ไม่ยาก แค่อาบน้ำล้างชำระหรือกาไฟใส่น้ำร้อนชงดื่ม

ก็หายแล้ว จะชงสักกี่แก้วก็ได้ ไม่มีใครว่า พี่ฟังแล้วก็ฮา...”

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นบุคคลผู้ประกอบพิธีกรรมนี้ นอกจากผู้เป็นเจ้าของพิธีหรือผู้ดำริ ริเริ่ม สร้างสรรค์กิจกรรม เช่นพระภิกษุแล้ว ยังหมายรวมถึงพนักงาน เจ้าหน้าที่ประจำที่มีการว่าจ้างเพื่อนำมาบรรจุเป็นบุคลากรในตำแหน่งต่างๆ เพื่อบริหารจัดการทางกิจกรรมพุทธพาณิชย์และโลยพาณิชย์ เช่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายสื่อสารประชาสัมพันธ์ เจ้าหน้าที่ประจำจุดเช่าวัตถุมงคล เจ้าหน้าที่รายวันแผนกทำบุญพวงมาลัย หมากพลูถวายหลวงพ่อบุญ เจ้าหน้าที่ยกส่งมณฑลประจำจุดถวายสังฆทานเวียน เป็นต้น ซึ่งลักษณะการกระทำดังกล่าว บ่งบอกถึงนัยเชิงพาณิชย์ กล่าวคือ การที่วัดจะสามารถว่าจ้างบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพื่อมาทำการให้กับวัดได้นั้น วัดจำเป็นต้องมีเงินทุนหรือรายได้เพื่อบริหารและจัดสรรเป็นค่าตอบแทนให้แก่พนักงานที่วัดว่าจ้าง รายได้เหล่านั้นก็มาจากเงินทำบุญที่ญาติโยมบริจาคถวายให้วัดผ่านทางกิจกรรมพุทธพาณิชย์และโลยพาณิชย์ต่างๆ และวัดก็นำเงินเหล่านั้นมาบริหารทรัพยากรบุคคลที่วัดว่าจ้าง เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมพุทธพาณิชย์และโลยพาณิชย์ได้ต่อไป แสดงให้เห็นถึงการใช้นุมนุญเพื่อต่อยอดทุนทางธุรกิจดังเช่นบริษัท ห้างร้าน หรือธุรกิจภาคเอกชนทั่วไป ที่มีการว่าจ้างแรงงานเพื่อเป็นวัตถุดิบหลักในการประกอบกิจกรรม

๔. ราคา ค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมกิจกรรม (Price) ญาติโยมที่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมโลยพาณิชย์ จำเป็นต้องชำระเงินในลักษณะค่าขึ้นครุ ค่ายกครุ เพื่อเป็นการทำบุญถวายให้กับวัด เช่น พิธีลงนะหน้าทองจันทร์มหาเสนห์ ค่าใช้จ่ายคนละ ๑๐๘ บาท พิธีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา เสริมบารมีและพิธีอาบน้ำคั้นเพ็ญ ให้ใส่เงินที่มีจำนวนมากกว่าอายุของตน จะใส่มากเท่าไรก็ได้ แต่ห้ามต่ำ

กว่าอายุของผู้ร่วมพิธี และตลอดเวลาขณะที่มีการประกอบกิจกรรมเหล่านี้ ทางวัดก็จะมีโฆษกคอยทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมสัปดาห์พิเศษอื่นๆ รวมถึงการเข้าบูชาวัตถุมงคลต่างๆ ด้วย โดยเน้นย้ำเรื่องจำนวนเงินทำบุญที่สามารถถวายมากกว่าที่ทางวัดกำหนดไว้ก็ได้ เนื่องจากขณะนี้วัดจำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมากในการก่อสร้างวิหารหลวงพ่อบุญซึ่งยังไม่รวมรายจ่ายประจำ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ เงินเดือนเจ้าหน้าที่ในวัด ค่าสื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรม ฯลฯ รวมแล้วไม่ต่ำกว่า ๕๐๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน

จำนวนเงินที่ทางวัดไถ่ล่อมได้เรียกเก็บเป็นค่าบริการในการเข้าร่วมกิจกรรมสัปดาห์พิเศษต่างๆ นั้น ทางผู้ประกอบกิจกรรมได้มีการคิดคำนวณต้นทุนค่าใช้จ่ายในการลงทุนดำเนินกิจกรรม แล้วจึงตั้งราคาให้เหมาะสมกับกิจกรรมและกลุ่มพุทธศาสนิกชนเป้าหมาย โดยให้สอดคล้องกับตำแหน่งของสินค้า (วัตถุมงคล) หรือกิจกรรมพุทธพาณิชย์และสัปดาห์พิเศษที่มีการแข่งขันในตลาด ราคาไม่สูงหรือต่ำกว่าผู้ประกอบการรายอื่นจนเกินไป เป็นราคาที่พุทธศาสนิกชน (ผู้บริโภค) ยอมรับและสามารถเข้าถึงได้ตามเงื่อนไขฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละบุคคล การคำนึงถึงกำลังซื้อของกลุ่มเป้าหมายเป็นเกณฑ์นี้ ในทางการตลาดถือเป็นกลยุทธ์ด้านราคา (price strategy) ที่สำคัญในการส่งเสริมการขาย ซึ่งจะให้เกิดการบริโภคซ้ำ บอกกันปากต่อปาก เกิดความจงรักภักดีต่อตราสินค้าและบริการ (brand loyalty) ของวัดไผ่ล่อม ซึ่งนั่นหมายถึงต้นทุนความเชื่อความศรัทธาและวิถีปฏิบัติอันเหนียวแน่นของพุทธศาสนิกชนที่มีให้กิจกรรมหรือสินค้าโดยไม่มีวันเปลี่ยนแปลง และจะยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องต่อไป

๕. แผนการตลาดส่งเสริมกิจกรรม (Promotion)

กลยุทธ์ทางการตลาดที่วัดได้นำมาใช้เพิ่มยอดขายรับ เพื่อสามารถรับมือกับค่าใช้จ่ายที่มีจำนวนมากข้างต้นได้ ทำให้รูปแบบการส่งเสริมการขายในลักษณะต่างๆ ถ่ายทอดออกมาในเชิงสื่อบุคคล (เจ้าหน้าที่วัด โฆษก) สื่อสิ่งพิมพ์

(หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ป้ายโฆษณากลางแจ้งขนาดใหญ่ เป็นต้น) สื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ (สถานีวิทยุชุมชนของวัด รายการโทรทัศน์) และสื่อออนไลน์ (เว็บไซต์ของวัด) โดยนัยนี้จึงสามารถเทียบเคียงได้กับการทำการตลาดของบริษัท ห้างร้านหรือองค์กรธุรกิจต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ที่จะได้รับกลับมา

ปฏิเสธไม่ได้ว่าการลงทุนโฆษณาประชาสัมพันธ์ทั้งหลายเหล่านี้จำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมาก ซึ่งเงินดังกล่าวก็มาจากที่ญาติโยมทำบุญถวาย และทางวัดก็นำส่วนหนึ่งของเงินเหล่านั้นมาหมุนเวียนต่อยอดในกิจกรรมเชิงพาณิชย์ต่างๆ เป็นการดำเนินการทางธุรกิจเพื่อสร้างผลประโยชน์ให้เจริญเติบโตยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้เนื้อหาหรือข้อความที่ใช้สื่อกับญาติโยมพุทธศาสนิกชนย่อมไม่ได้แสดงออกอย่างตรงไปตรงมา ว่าต้องการจะขายสินค้าหรือบริการ หากใช้กลยุทธ์และอุปายที่แยบยลในการทำการตลาด โดยอาศัยทุนมนุษย์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม และทุนทางศาสนาและวัฒนธรรมความเชื่อของคนไทย เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนกิจกรรม เช่น กลยุทธ์ในการทำการตลาดพิธีอาบน้ำคินเพ็ญ ที่กำหนดให้มีขึ้นทุกวันเพ็ญ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ของทุกเดือน เพื่อเป็นการเพิ่มโอกาสในการทำรายได้ โดยที่บางแห่งอาจจัดพิธีลักษณะนี้เพียงวันเดียวในรอบปี คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ นอกจากนั้นยังมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ภาพกลุ่มดารา นักร้อง นักแสดง ศิลปินต่างๆ ที่มาเข้าร่วมพิธีกรรม เช่น การลงนะหน้าทอง ตามสื่อต่างๆ เพื่อเป็นการดึงดูดเรียกศรัทธาจากญาติโยม พุทธศาสนิกชนให้มาเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้น เพราะในการรับรู้ ความเข้าใจของคนทั่วไปที่เห็นภาพและข้อความจากสื่อเหล่านี้ หากไม่ได้พิจารณาคิดวิเคราะห์อย่างถ่องแท้ ก็จะหลงเข้าใจว่าหลวงพี่เจ้าอาวาสต้องไม่ธรรมดา ขนาดพวกดารายังมาหาเลย ถ้าเราไปหาไปร่วมพิธีเราก็คงมีโอกาสดังดังมีชื่อเสียงแบบดาราและศิลปินเหล่านั้นได้ หากูรู้ไม่ว่านี่คือกลยุทธ์หนึ่งในกระบวนการสร้างความมีชื่อเสียงของผู้ประกอบพิธีกรรม

เป็นแผนสร้างการยอมรับจากสังคมเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจภายในภาคหน้า ชาวบ้านคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า

“ที่ดาราพวกนี้มา เพราะถูกจ้างมาหรือ
ไม่ก็ต้องมาเพราะเกรงใจผู้ใหญ่ ผู้บริหาร
ต้นสังกัด ถ้าไม่มาเดี๋ยวผู้ใหญ่ไม่บอन्नงานให้
ตัวเขาเองไม่ได้อยากมา แต่ถ้าเขาได้ประโยชน์
เขาก็มา ก็ดูอย่างดาราผู้หญิงที่ดังๆ บาง
คนสิ! ตั้งแต่แต่งงานกับมหาเศรษฐีตระกูล
ใหญ่ไป เดียวนี้ไม่เห็นมาเลย... และที่ผู้ใหญ่
คนในวงการเก่าแก่พวกนั้นมา เป็นเพราะเขา
ศรัทธาหลวงพ่อบุญมาก กราบขอเป็นลูกศิษย์
หลวงพ่อดั้งแต่ตอนที่หลวงพ่ót่านยังอยู่ ถึง
แม้หลวงพ่อบรมณภาพแล้วเขาก็ยังมา แต่ไม่
บ่อยเหมือนสมัยที่หลวงพ่ómมีชีวิตอยู่นะ”

(ณัฐวรรณ เรื่องธรรมวิชายุคใหม่, ๒๕๕๖,
สัมภาษณ์)

ส่วนผสมทางการตลาด (marketing mix) ทั้ง ๕
ประการข้างต้นนั้น (Product, Place, People, Price,
Promotion-5P) ล้วนเป็นข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ที่บ่งบอก
ถึงปัจจัยสนับสนุนส่งเสริมชีวิตความเป็นพุทธพาณิชย์และ
โลยพาณิชย์ในวิปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยได้อย่าง
ชัดเจน สามารถพบเห็นได้ทั้งวัดไร่ขิง พระอารามหลวง และ
วัดไผ่ล้อม จังหวัดนครปฐม การประยุกต์หลักคิดทางการตลาด
เพื่อต่อยอดกิจกรรมพุทธศาสตร์และโลยศาสตร์ให้สอดคล้อง
กับสภาพวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมทุนนิยมและบริโภคนิยม
เชื่อมโยงความเชื่อและศรัทธาไปสู่วิถีการปฏิบัติที่มุ่งเน้น
เงินตราเป็นสำคัญ ส่งผลถึงพฤติกรรมการทำบุญของ
พุทธศาสนิกชนที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นบุญพาณิชย์ ทำให้
วัดและพระภิกษุในฐานะผู้ให้บริการจึงจำเป็นต้องพัฒนา
สร้างสรรคกิจกรรมการทำบุญที่แปลกใหม่และน่าสนใจ เพื่อ
ตอบสนองความต้องการด้านจิตวิญญาณของญาติโยม ผู้เป็น

กลุ่มเป้าหมายทางการตลาดบุญที่ขอความสะดวกสบาย
รวดเร็ว และมีกิจกรรมหรือพิธีกรรมให้เลือกหลากหลาย
ทั้งนี้โดยอาศัยกลยุทธ์แผนการตลาดทุกรูปแบบ ไม่เว้นแม้
กระทั่งสื่อบุคคล เช่น ศิลปิน ดารา นักร้อง นักแสดง ผู้มี
ชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของสังคม

อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบของความเป็นพาณิชย์
ในกิจกรรมทางโลยศาสตร์เหล่านี้ มิได้เกิดขึ้นเพียงโลยพาณิชย์
เท่านั้น หากแต่ยังพบได้ในพุทธพาณิชย์ และกิจกรรมผสม
ระหว่างพุทธพาณิชย์และโลยพาณิชย์ด้วย ประเด็นสำคัญ
คือ กลยุทธ์เชิงพาณิชย์ที่เกิดขึ้นภายใต้ความเชื่อความศรัทธา
ในพุทธศาสตร์และโลยศาสตร์ ผ่านการแสดงออกในวิถี
ปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย ที่เรียกได้ว่าเป็นการบริโภค
อุตสาหกรรมความเชื่อความศรัทธาเพื่อตอบสนอง
ความกระหายทางจิตวิญญาณของผู้คนในสังคมทุนนิยม
บริโภคนิยมก็ว่าได้

สำนักงานจัดผลประโยชน์วัดไร่ขิงที่ก่อตั้งในปี
พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ของผลประโยชน์ที่
เกิดจากองค์ประกอบของปัจจัยสนับสนุนดังกล่าวได้เป็น
อย่างดี วัดอุปถัมภ์ของการจัดตั้งเพื่อการบริหารจัดการ
ทรัพย์สินและผลประโยชน์ที่วัดครอบครอง แสดงให้
เห็นถึงมูลค่าของผลประโยชน์หรือจำนวนเงินที่มีอยู่อย่าง
มหาศาล เฉพาะวันหยุดราชการอย่างวันอาทิตย์วันเดียว วัด
สามารถทำรายได้สูงถึง ๑ ล้านบาทเศษ เป็นต้น จึงไม่น่า
แปลกใจที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านสิ่งปลูกสร้าง
ศาสนสถาน การปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดอยู่ตลอดเวลา
ถึงขนาดมีคำกล่าวจากคนในวัดว่า “ทุกๆ ๒-๓ ปี วัดไร่ขิง
จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด ถ้าใครไม่ได้มานานๆ พอ
มาเห็นเข้า ก็จะต้องใจว่าเปลี่ยนไปได้ถึงขนาดนี้เลยเหรอ
ทุกอย่างมันเกิดขึ้นเร็วมาก อย่างสวนหย่อมที่เห็นอยู่หน้า
โบสถ์นี้ ก็หมดเงินไปหลายล้าน ลงดินไม้แพงๆ ทั้งนั้น...”

ลักษณะทางกายภาพของวัดไร่ขิงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มีเพียงแค่สิ่งปลูกสร้างเท่านั้น หาก

ยังมีการติดตั้งกล้องวงจรปิด (CCTV) ภายในบริเวณวัดกว่า ๕๐ ตัว เพื่อสอดส่องดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของทั้งพระภิกษุในวัดและญาติโยมพุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญ ไม่ต่างจากธนาคาร ห้างสรรพสินค้า หรือบริษัทองค์กรทางธุรกิจทั่วไป และล่าสุดในปีที่ผ่านมา ทางวัดได้มีนโยบายเปิดพระอุโบสถเพื่อให้ญาติโยมเข้ามากราบสักการะนมัสการหลวงพ่อวัดไร่ขิงได้ทุกวันตลอด ๒๔ ชั่วโมง และเพื่อรับมือกับการเปิดโบสถ์ทั้งวันทั้งคืนนี้ ทางวัดได้ว่าจ้างเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยจากบริษัทเอกชนมาดูแลความสงบเรียบร้อยเพิ่มเติม การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้เป็นไปเพื่อสร้างความพึงพอใจในการรับบริการจากทางวัด เพื่ออำนวยความสะดวกสบายให้ญาติโยมได้รับการบริการบุญอย่างประทับใจ โอกาสหน้าจะได้กลับมาใช้บริการอีก เทียบได้กับแผนกบริหารลูกค้าสัมพันธ์ (Customer Relationship Management) ตามบริษัทเอกชนก็ว่าได้ ดังข้อความที่ติดประชาสัมพันธ์อยู่รอบวัดที่ว่า “พนักงาน เจ้าหน้าที่ของวัด บริการไม่สุภาพ โปรดแจ้ง เจ้าอาวาส โทร. ๐๘-๙๕๕๙-๘๗๗๗”

ตู้บริการเงินด่วน (เอทีเอ็ม) เครื่องนวดฝ่าเท้าหยอดเหรียญอัตโนมัติ และตู้บริการเครื่องดื่มหยอดเหรียญอัตโนมัติ สิ่งอำนวยความสะดวกทั้งสามเป็นตัวอย่างหนึ่งของวิธีการสร้างความประทับใจเมื่อมาใช้บริการการทำบุญที่วัดไร่ขิง หากเงินหมด ไม่พอทำบุญ ทางวัดก็มีตู้เอทีเอ็มหลากหลายธนาคารให้เลือกกด เดินทำบุญไปมาแล้วรู้สึกเมื่อยล้า เครื่องนวดฝ่าเท้าอัตโนมัติก็เป็นทางเลือกหนึ่งของการผ่อนคลาย และเมื่อหิวกระหายต้องการน้ำดื่มมาคลายร้อน ตู้บริการเครื่องดื่มก็มีให้บริการ แต่ถ้าญาติโยมคนใด ไม่มีเหรียญหยอดตู้ หรือเหรียญสำหรับทำบุญ ทางวัดก็มีจุดรับแลกเหรียญคอยให้บริการเช่นกัน ทั้งหลายเหล่านี้ล้วนชี้ให้เห็นถึงความพยายามในการจูงใจ สร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้าหรือพุทธศาสนิกชนที่มาใช้บริการพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ การคิดวางแผนกลยุทธ์เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ภายในวัดให้สอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิต

ของคนในปัจจุบัน ตลอดจนการศึกษาพฤติกรรมของญาติโยม ผู้บริโภคบุญพาณิชย์ คิดสร้างสรรค์กิจกรรมบุญที่ตอบโจทย์ความต้องการของพุทธศาสนิกชน เหล่านี้คือองค์ประกอบและปัจจัยความสำเร็จที่ทำให้วัดไร่ขิงมีญาติโยมพุทธศาสนิกชนเดินทางเข้ามาทำบุญเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่งผลต่อรายได้และผลประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ที่มีมากเป็นเงาตามตัว

“พุทธศาสนิกชนไทยชอบทำบุญซื้อกระเบื้องซื้อที่ดิน สร้างโบสถ์ สร้างวิหาร สร้างศาลา คนส่วนใหญ่ชอบทำมากพวกสร้างแบบนี้ ชอบสร้างมาก...” (ชาตรี สุขถาวร, ๒๕๕๖, สัมภาษณ์) เทียบได้กับบริบทของวัดไร่ขิงและวัดไผ่ล้อม เพราะ ๔-๕ ปี มานี้ วัดทั้งสองได้พัฒนาขึ้นมาก มีศาลา มีวิหารเกิดขึ้น ทั้งที่เมื่อก่อนไม่มี หรือมีน้อยมาก แสดงถึงความพึงพอใจของญาติโยมที่วัดได้นำเงินของตัวเองไปสร้างวัตถุ สิ่งปลูกสร้างเหล่านี้ เพราะเห็นว่าเงินของตัวเองก็ได้นำไปใช้ประโยชน์ ยิ่งเห็นผลผลิตของเงินแปรเปลี่ยนเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนอย่างเช่นวัตถุ สิ่งปลูกสร้างเหล่านี้แล้วยิ่งภาคภูมิใจ และนัยยะหนึ่งก็เป็นเครื่องสะท้อนถึงการทำบุญแบบชอบความสะดวกและรักความสะดวกสบายของญาติโยม เนื่องจากพอวัดได้จัดสร้างสิ่งปลูกสร้างเหล่านี้แล้ว ในทางหนึ่งก็เป็นการอำนวยความสะดวกสบายสำหรับสถานที่ที่ญาติโยมจะมาใช้ประกอบพิธีทางศาสนา หรือทำบุญ พื้นที่ถูกปรับให้อำนวยความสะดวกต่อการทำกิจกรรมบุญต่างๆ มากขึ้น ศาลา วิหาร ที่ตกแต่งอย่างสวยงาม วิจิตรตระการตา มองไปทางไหนก็เจริญตาเจริญใจไปหมด เย็นสบาย แดดไม่ร้อน การดำเนินกิจกรรมการทำบุญก็จะได้ทำอย่างสบายกายสบายใจ ไม่ต้องทนลำบาก ตากแดด ตากลมเหมือนในอดีต

“ทำวัดให้เป็นรมณีสถาน และ One-Stop Shopping “บุญ” คือแนวคิดหลักในการบริหารวัดไร่ขิง...” (พรเทพ ปัตถิ, ๒๕๕๕, สัมภาษณ์) เป็นคำกล่าวของไวยาวัจกร ผู้มีบทบาทสำคัญในวัดไร่ขิงคนหนึ่งที่มีส่วนร่วมคิดและตัดสินใจในการจัดกิจกรรมพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์

หลักคิดดังกล่าวก็สอดคล้องกับการบริหารบุญพาณิชย์ของวัดไผ่ล้อมด้วยเช่นกัน ทำให้กิจการงานบุญสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง พุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ที่มีส่วนสัมพันธ์กับพฤติกรรมบุญดังกล่าว สะท้อนข้อเท็จจริงที่ว่า ตราบใดที่มนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมประเภทใด สังคมชนบท สังคมเมือง หรือสังคมที่เจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ถ้าไม่มีความมั่นใจ ไม่สบายใจ ตราบนั้นความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาและอำนาจเหนือธรรมชาติก็จะยังเป็นที่พึ่งทางใจให้มนุษย์ได้เสมอ เพราะในยามที่มนุษย์มีอาจจะกำหนดโชคชะตาของตัวเองได้หรือไม่หรือในยามที่มนุษย์ไม่มีที่พึ่ง มนุษย์ย่อมหวังพึ่งผู้มีอำนาจเหนือกว่า ซึ่งบางครั้งก็อยู่ในรูปของอำนาจเหนือธรรมชาติ ทุกวันนี้จึงพบว่า ถ้าคนในสังคมรู้สึกว่ามีความเสี่ยงในอาชีพ ไม่มั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ ก็จะหันหน้าเข้าหาวัดเพื่อไปทำบุญ หรือหาหมอดู หาคนทรง ด้วยหวังจะได้รับความสบายใจหรือบุญที่เป็นที่พึ่งทางใจจากวิถีปฏิบัติและบุคคลเหล่านั้น มนุษย์แต่ละคนมีวิธีการหาที่พึ่งทางใจต่างกัน และแต่ละศาสนาก็มีวิธีการอุปถัมภ์ช่วยเหลือที่ต่างกัน พระพุทธศาสนาเป็นหน่วยของสังคมหนึ่งที่มีพื้นที่ในการแสดงออกของวิถีปฏิบัติที่เป็นพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์เช่นกัน

นอกเหนือจากพระภิกษุและฆราวาสผู้เกี่ยวข้องในแต่ละวัดที่กำหนดความเป็นไปของกิจกรรมพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์แล้ว บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่มีส่วนผลักดันอุตสาหกรรมความเชื่อความศรัทธาเพื่อตอบสนองความกระหายทางจิตวิญญาณของผู้คนในสังคมทุนนิยม บริโภคนิยมให้ดำเนินต่อไปได้ ก็คือหมอดู คนทรง ที่มีคำแนะนำให้คนที่ดวงตก ประสบเคราะห์กรรม ไปสะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา เสริมบุญ เสริมบารมีวาสนา แก้ปีชง ด้วยวิธีปล่อยนกปล่อยปลา บริจาคโลงศพ ถวายสังฆทาน ไถชีวิตโคกระบือ เป็นต้น การกระทำดังกล่าวถือเป็นการสนับสนุนกระบวนการพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ทางอ้อม โดยมีผู้ที่เป็นฝ่าย

สนับสนุนทางตรง คือ ญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาที่ใช้บริการกิจกรรมบุญพาณิชย์นั่นเอง

เมื่อปรากฏว่าวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยบางส่วนในปัจจุบันมีเรื่องของพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ ทำให้ต้องหันมาพิจารณาบทบาทการกระทำและความเข้าใจที่มีต่อพระพุทธศาสนาในฐานะพุทธศาสนิกชนที่ดี จากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจะเห็นได้ว่า ฆราวาสญาติโยม (อุบาสก อุบาสิกา) ซึ่งเป็นองค์ประกอบของพุทธบริษัท ๔ ล้วนมีส่วนก่อให้เกิดพุทธพาณิชย์ ไสยพาณิชย์อย่างปฏิเสธไม่ได้ โดยเฉพาะโลกทัศน์เรื่องบุญที่ผิดเพี้ยนไปจากหลักธรรมคำสอน นำไปสู่พฤติกรรมบุญพาณิชย์ที่ฉาบฉวยไร้คุณค่า วิถีปฏิบัติที่ยึดเงินตราเป็นเครื่องมือแลกเปลี่ยนบุญและหารายได้ เป็นการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาและพุทธธรรมให้ตกต่ำลง หากใช่เป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาตามแนวทางคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ หากพิจารณาถึงพุทธวจนะที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า “บุคคลใดบูชาตถาคตด้วยการปฏิบัติบูชา นอกจากจะได้ชื่อว่าเป็นการบูชาอย่างยิ่งแล้ว ยังเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวอีกด้วย” (ที. มหา (แปล) ๑๐/๑๕๙/๑๓๐)

พระพุทธวจนะนี้ชี้ให้เห็นว่า การนำเอาธรรมะของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติจนเกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันเป็นการบำรุงพระพุทธศาสนาอีกประการหนึ่งที่ให้ประโยชน์ทั้งแก่พระพุทธศาสนาและตัวผู้ปฏิบัติเอง เพราะพระพุทธศาสนามีคำสอนที่เป็นประโยชน์มากมาย รอเพียงแต่มีผู้นำไปปฏิบัติอย่างจริงจังเท่านั้น ก็จะมีคนมั่นใจในการนำพระพุทธศาสนาไปเป็นดวงประทีปนำทางของตนมากขึ้น เมื่อมีผู้ปฏิบัติธรรมมากขึ้นและได้รับผลจากการปฏิบัติมากขึ้นตามลำดับ ก็จะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติของประชาชนได้ขยายวงกว้างยิ่งขึ้น ซึ่งนั่นก็หมายถึงการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่แท้จริงและยั่งยืน

“คนสมัยนี้ บริจาคมากเพื่อหวังจะได้อะไรกลับ คิดว่าทำบุญมากต้องได้บุญกลับไปมาก ทำร้อยละหนึ่งต้องได้ตอบแทนร้อยละสิบ เป็นวิธีคิดแบบทุนนิยมมาก หยิบเอาเรื่องกำไรสูงสุดมาเป็นตัวชี้้นำให้คนทำบุญหรือไม่ทำบุญ ซึ่งมันผิด มันไม่ใช่บุญในพระพุทธศาสนาที่แท้จริงแล้ว ผมเข้าใจนะว่าวัดทุกวัดมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงิน แต่ปัจจุบันนี้เราผูกโยงเรื่องการเข้าวัดทำบุญไว้กับเรื่องกำไรขาดทุนมากเกินไป มันกลายเป็นวงจรพระหรือวัดก็รู้ว่าคนต้องการอย่างนี้ เขาก็เลยทำขึ้นมา และกลายเป็นพิธีกรรมที่เอื้อกันพอดี ถ้าจะแก้ไขเรื่องนี้ให้ได้ผล ผมว่าต้องแก้ทั้งระบบ”

(ไชยชนะ รัตนเกื้อกูลชัย, ๒๕๕๖, สัมภาษณ์)

“ญาติโยมควรมีสติ คิดก่อนที่จะควักเงินทำบุญ เงินไม่ได้แก้ปัญหาได้ทุกอย่าง ใช้พิจารณาญาณ อย่าหลงเชื่อคำโฆษณาชวนเชื่อ ไม่เช่นนั้นก็จะตกเป็นเหยื่อ แทนที่จะได้บุญกลับเป็นการส่งเสริมพุทธพาณิชย์โดยพาณิชย์มากขึ้น บุญกับเงินมันคนละเรื่อง... มีทุกข์ก็แสวงหาหนทางดับทุกข์ แก้ที่ต้นเหตุแห่งทุกข์ แค่มารับบุญ ถวายสังฆทาน หยอดน้ำมันตะเกียง เช่าวัดตมุงคล้อยอย่างกุมารสมบัติ มันไม่ได้ช่วยให้ดับทุกข์ได้ อาจช่วยให้สบายใจได้ชั่วคราว แต่ไม่ได้ดับทุกข์อย่างถาวร ควรศึกษาพุทธศาสตร์มากกว่านี้จะได้เข้าใจความหมายของบุญและการดับทุกข์ที่ถูกต้อง”

(พระสมุห์ปัญญา, ๒๕๕๖, สัมภาษณ์)

ปัจจุบัน ประเทศไทยมีการสร้างถาวรวัตถุทางพุทธศาสนามากมาย ด้วยความศรัทธาและเชื่อว่าจะช่วยแก้ไขปัญหาวิกฤติต่างๆ ได้ แต่การสร้างถาวรวัตถุก็ควรมีความพอดี เมื่อถึงจุดหนึ่งก็ควรหยุดสร้างเพราะพอดีกับการใช้งานแล้ว ปัจจุบันวัดบางวัดเริ่มร้าง บางวัดไม่มีค่าน้ำค่าไฟจ่าย พระต้องทิ้งวัดไป บางวัดพระต้องสร้างวัดตมุงคล้อยหาเงินเข้าวัด เพื่อใช้จ่ายต่างๆ เลี้ยงดูพระลูกวัด วัดไหนมีเงินเข้ามาก เลี้ยงดูดี ก็จะมีพระลูกวัดเข้าไปอยู่อาศัยมาก วัดไหนเงินเข้าน้อย ขาดแคลน พระก็จะมีอยู่น้อย สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องหมายแสดงถึง “ความอึดตัว” หรือเริ่มเกินพอดีของการสร้างถาวรวัตถุ ซึ่งยิ่งสร้างก็ยิ่งเป็นภาระแก่ผู้อาศัย ยกตัวอย่างเช่น สร้างโบสถ์ไว้ให้พระพุทธรูปที่ไม่มีชีวิตอยู่อาศัย พอเกรงว่าจะมีคนขโมยพระพุทธรูปไป ก็ต้องเปิดไฟฟ้าให้สว่าง ติดกล้องวงจรปิด บางแห่งต้องเสียค่าดูแลจ้างเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเพิ่มก็มี ผู้รับบริจาคเงินทำบุญจากตู้ไม้ปกติ ก็ต้องเปลี่ยนเป็นตู้เซฟนิรภัย ล็อกกุญแจ ใส่รหัส เพื่อกันโจรกันขโมย ดังนี้ แสดงถึงภาระที่เกิดแก่ผู้อาศัยทั้งสิ้น ซึ่งก็ไม่ว่าพระภิกษุต้องรับภาระกับถาวรวัตถุเหล่านี้ ทั้งๆ ที่ไม่ใช่กิจของสงฆ์เลย ดังนั้น จึงควรกลับมาพิจารณา “ความพอดี” ในการสร้างถาวรวัตถุไว้ในพระพุทธศาสนา แล้วหันมาสร้าง “จิตใจ” กันให้มากขึ้นซึ่งตรงตามคำสอนของพระพุทธเจ้ามากกว่า

๔. พฤติกรรม “บุญพาณิชย์” กับพุทธพาณิชย์ และไสยพาณิชย์ในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย

ภายใต้พื้นฐานความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ เรื่อง “บุญ” ตามความคิดและความเข้าใจของญาติโยมคนไทย เชื่อมโยงวิถีปฏิบัติที่เป็นพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ให้มาบรรจบกัน จนนำมาสู่การผสมกลมกลืนและการดำเนินการในเชิงพาณิชย์ตามลำดับการเกิดขึ้นของกิจกรรมบุญพาณิชย์แบบพุทธพาณิชย์ บุญ

พาณิชย์แบบโลภพาณิชย์ และบุญพาณิชย์ที่ผสมระหว่าง พุทธพาณิชย์และโลภพาณิชย์นั้น พิจารณาโดยยึดวัตถุประสงค์หรือลักษณะที่เกี่ยวข้องอันบ่งบอกถึงความเป็นพุทธศาสตร์ และโลภศาสตร์ในเชิงสื่อตัวแทนเป็นหลักในการแบ่งแยก วิถีปฏิบัติในแต่ละกิจกรรมหรือพิธีกรรมมาเป็นเกณฑ์พิจารณา ยกเว้นกรณีที่ไม่สามารถแบ่งแยกได้อย่างชัดเจนจากรูปลักษณะ ของวัตถุภายนอกกว่าควรจัดอยู่ในหมวดใด ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ อยู่ตรงกลางระหว่างพุทธกับโลภ เพราะมีลักษณะผสมกลม กลืนกัน ก็จะจัดอยู่ในหมวดผสมระหว่างพุทธศาสตร์กับ โลภศาสตร์แทน ดังเช่นที่ได้กล่าวไว้ในส่วนของพุทธศาสตร์ และโลภศาสตร์ในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย และเมื่อ พิจารณาความสัมพันธ์ที่มีร่วมกันในแต่ละองค์ประกอบ ระหว่างพฤติกรรม กล่าวคือ ความเป็นบุญพาณิชย์กับ พุทธพาณิชย์และโลภพาณิชย์ในวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ไทยนั้น สามารถแบ่งประเด็นการศึกษาได้ ดังนี้

๔.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างบุญพาณิชย์กับ พุทธพาณิชย์

ข้อเท็จจริงจากวิถีปฏิบัติของญาติโยมและกิจกรรม การทำบุญที่วัดได้จัดขึ้น แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง บุญพาณิชย์กับพุทธพาณิชย์ได้ชัดเจน เช่น กรณีของวัดไร่ขิง ที่ตั้งตู้บริจาคเงินทำบุญอย่างมากมายไม่ต่ำกว่า ๖๐ ตู้ มี วัตถุประสงค์ในการใช้เงินบริจาคหลากหลายระบุไว้ข้างตู้ ให้แตกต่างกันไป ทำให้พุทธศาสนิกชนสามารถเลือกทำบุญ บริจาคได้ตามความต้องการ หลักคิดในการตัดสินใจเลือก บริจาคใส่ตู้ใดนั้นจะเกี่ยวข้องกับผลตอบกลับจาก “บุญ” ที่ทำ หรือผลบุญที่คาดหวังว่าจะได้จากการทำบุญใส่ตู้ ประเภทนั้นๆ อาณิสสของบุญที่คาดหวังนั้นก็จะแปรผันตาม วัตถุประสงค์ของการนำเงินไปใช้ซึ่งระบุไว้แต่ละตู้ ตัวอย่างเช่น เมื่อญาติโยมคนใดที่ไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีที่อยู่อาศัยที่เป็นของ ตัวเอง ก็จะเลือกทำบุญใส่ตู้ที่เขียนไว้ว่า “เชิญบริจาคทรัพย์

ซื้อที่ดิน” เพื่อคาดหวังชีวิตในอนาคตหรือในชาติภพหน้าว่า จะได้มีที่ดินเป็นของตนเอง หรือหากต้องการมีสติปัญญา ความเฉลียวฉลาด สมองดี ตู้ที่เขียนไว้ว่า “ทำบุญการศึกษา พิเศษเพื่อเด็กพิการ/ทำบุญการศึกษาโรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา” ก็จะเป็นตัวเลือกหนึ่งที่น่าสนใจ แม้กระทั่งหากต้องการมี สุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง ไร้โรคร้าย ตู้บริจาค “ทำบุญสร้างโรงพยาบาลสามพราน (วัดไร่ขิง) ร่วมกับ หลวงพ่อวัดไร่ขิง” ก็มีให้เลือกเช่นกัน ตลอดจนผู้ที่ต้องการ มีรากฐานชีวิตที่มั่นคง สุขสบาย ไร้ทุกข์โศก ตู้บริจาค “บูรณะฐานชุกชีหลวงพ่อดาวไร่ขิง” ก็เป็นคำตอบสำหรับการทำบุญ (พาณิชย์) ลักษณะนี้ ดังกล่าวประชดประชันของ โฆษกวัดที่เชิญชวนญาติโยมเข้ามาทำบุญว่า

“ขณะนี้ทางวัดเรากำลังมีการบูรณ-
ปฏิสังขรณ์ฐานหลวงพ่อ ขอเรียนเชิญญาติ
โยมผู้มีจิตศรัทธามาร่วมบุญบริจาคกันมาก
น้อยตามศรัทธา ไม่ว่ากัน ชีวิตจะได้มีหลัก
มีฐานที่มั่นคง ไม่โอนเอนแปรปรวน ประสบ
แต่สุขกายสบายใจไปตลอด...”

(วิเชียร นรจีน, ๒๕๕๖, สัมภาษณ์)

“...ที่พี่เลือกทำบุญใส่ตู้ซื้อที่ดิน ก็เพราะ
อยากมีที่ มีบ้านเป็นของตัวเองบ้าง ทั้งชีวิต
นี้เช่าเขาอยู่มาตลอด เปื่อเหมือนกัน อยาก
มีเป็นของเราเองสักที พี่ก็เลยย้ายไปย้ายมา
แล้ว...”

(นิตยา วงศ์เลิศอนันท์, ๒๕๕๖,
สัมภาษณ์)

จะเห็นว่าเรื่องบุญกับวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ไทยมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น บุญที่เป็นพาณิชย์กับ กิจกรรมพุทธพาณิชย์จึงสามารถอธิบายร่วมกันในลักษณะ

เป็นทั้งเหตุและผลได้ กิจกรรมบุญเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของตัวอย่างวิถีปฏิบัติพุทธพาณิชย์ที่มีบุญเป็นสื่อกลางซึ่งสามารถได้มาด้วยการซื้อหา (บุญพาณิชย์) ถูกขับเคลื่อนด้วยกิจกรรมพุทธพาณิชย์ ทั้งพุทธพาณิชย์และบุญพาณิชย์ต่างส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างเป็นพลวัต

๔.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างบุญพาณิชย์กับไสยพาณิชย์

หากใช้ความหมายของบุญตามความเข้าใจและการปฏิบัติของคนในสังคมเป็นกรอบคิดวิเคราะห์ บุญตามแนวทางพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติจึงเป็นเสมือนเครื่องช่วยทำให้จิตใจผ่อนคลาย เย็นสบาย มีความสุข หรือที่ใครหลายคนชอบพูดว่า “ทำบุญแล้วสบายใจ” เป็นต้น โลกทัศน์และวิถีแห่งบุญดังกล่าว ส่วนหนึ่งสอดคล้องกับแนวทางของไสยศาสตร์ ซึ่งสามารถเป็นคำตอบและคำอธิบายให้กับชีวิตเป็นอีกหนทางหนึ่งของการแก้ไขปัญหาทางด้านร่างกายและจิตใจให้กับผู้คนบางกลุ่มได้ กลุ่มคนซึ่งเชื่อว่าชีวิตตกต่ำ แร้นแค้น ประสบแต่ทุกข์และสิ่งเลวร้าย เพราะว่า “บุญ” วาสนาที่มีไม่เพียงพอที่จะใช้ไสยศาสตร์เพื่อแก้ไขสถานการณ์ปัญหา การหันเข้าหาไสยศาสตร์จึงเป็นพฤติกรรมรูปแบบหนึ่งของพุทธศาสนิกชนไทย โดยพิธีกรรมทางไสยศาสตร์เหล่านั้นจำเป็นต้องใช้ทรัพย์สินเงินทองเป็นเครื่องนำทาง กล่าวคือ เพื่อแก้ปัญหาโดยใช้วิธีทางไสยศาสตร์ ผู้ร่วมพิธีกรรมจำเป็นต้องแก้ด้วยการทำบุญหรือทำพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งต้องใช้ทรัพย์สินเงินทอง ความเป็นพาณิชย์ของบุญด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์จึงเกิดขึ้น ส่วนใหญ่จะเป็นการกระทำในลักษณะการสะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา เสริม “บุญ” บารมี วาสนา หรือการลงนะหน้าทอง การเจิมแป้งนะเมตตามหาเมตต การอาบน้ำคินเพ็ญของวัดไผ่ล้อม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ชีวิตมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง เป็นสิริมงคล ปิดเป่าความชั่วร้ายไปจากตัว

๔.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างบุญพาณิชย์กับการผสมกลมกลืนระหว่างพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์

ความสัมพันธ์ประเด็นนี้ นอกเหนือจากความเป็นพาณิชย์ที่เป็นรากฐานอยู่แล้ว ยังมีสาระสำคัญอยู่ที่ลักษณะกิจกรรมที่ผสมผสานระหว่างพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ อาทิเช่น การสวดนพเคราะห์ เจริญพระพุทธมนต์ เสริมชะตาบารมี ในวันสงกรานต์ปีเก่าต้อนรับปีใหม่ของวัดไร่ขิง รูปแบบและวิธีการเป็นไปในแนวทางไสยศาสตร์ คือ มีการพืงพาอาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้า เทวดา สิ่งเหนือธรรมชาติที่มองไม่เห็นต่างๆ เพื่อมาช่วยปิดเป่าเคราะห์ร้าย เสนียดจัญไร และปิดท้ายด้วยการเจริญพระพุทธมนต์ให้พร ผ่านการใช้บทสวดทางพุทธศาสนา เป็นการเสริมสิริมงคลให้กับชีวิต (เอาสิ่งเลวร้ายออกไป และนำสิ่งดีเข้ามา) โดยผู้ประกอบการก็มีทั้งพระภิกษุและนักบวชในศาสนาพราหมณ์ร่วมด้วย และประการสำคัญผู้เข้าร่วมพิธีต้องเสียเงินค่าบูชาขันครูในราคา ๑๙๙ บาท จึงจะสามารถเข้าร่วมได้ อีกทั้งในพิธีขณะทำการสวดได้มีการปลุกเสกทำสีผึ้งมหาเสน่ห์-มหานิยม เพื่อจำหน่ายแก่ญาติโยมด้วย โดยตั้งราคาตลับละ ๙๙ บาท แต่ถ้าบรรจุในผอบทองคำ (ตลับใหญ่) ราคาจะเพิ่มเป็น ๙๙๙ บาท นอกจากนั้น พระสงฆ์ที่ทางวัดไร่ขิงนิมนต์มาสวดและปลุกเสก ซึ่งมีทั้งหมดไม่ต่ำกว่า ๕๐ รูป แบ่งเป็น พระจากวัดอื่น ๑๖ รูป โดยต้องถวายรูปละ ๓,๐๐๐ บาท และพระภายในวัดไร่ขิงที่เหลือ รูปละ ๒,๐๐๐ บาท ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งในลักษณะของการผสมผสานความเชื่อและความศรัทธาที่มีมากกว่าพุทธพาณิชย์หรือไสยพาณิชย์อย่างใดอย่างหนึ่ง และเป็นเครื่องชี้วัดถึงกิจกรรมที่ผสมผสานระหว่างพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ โดยมีเรื่องของบุญพาณิชย์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

๕. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยในครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความเป็นพาณิชย์ที่ได้รับมาจากแนวคิดทุนนิยม และบริโภคนิยมที่แทรกซึมเข้าไปอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติทางศาสนาโดยมีความเชื่อความศรัทธาในพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ที่มีเรื่องของผีสาธเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ เป็นรากฐานสำคัญโดยผสมกลมกลืนกันผ่านการแสดงออกในลักษณะพิธีกรรมหรือวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย

วิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยที่เกิดขึ้นในกิจกรรมหรือพิธีกรรมการทำบุญทั้งในเชิงพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ที่วัดไร่ขิง พระอารามหลวง และวัดไผ่ล้อม ได้จัดขึ้นนั้นตามผลการวิจัยนี้ สะท้อนถึงความเชื่อ ความศรัทธา และวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย ซึ่งมีการผสมกลมกลืนระหว่างพุทธศาสนากับไสยศาสตร์ และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่เรียกว่า “บุญพาณิชย์” ผ่านกิจกรรมที่เป็นพุทธพาณิชย์ ไสยพาณิชย์ และกิจกรรมที่ผสมผสานระหว่างพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ ซึ่งข้อเท็จจริงเหล่านี้ ย่อมไม่สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติตามตำราคำสอนทางพระพุทธศาสนา การอธิบายปรากฏการณ์โดยใช้แนวทางพระพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ จึงเป็นสิ่งที่สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงได้ ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในกระบวนการทางความคิดที่นำไปสู่วิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน และยังสามารถจำแนกวิถีปฏิบัติที่อยู่บนพื้นฐานของพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ออกจากวิถีปฏิบัติที่เหมาะสมที่ตรงตามหลักพุทธธรรมได้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาที่ผ่านมาทั้งหมด ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะแนวทางเพื่อการปรับเปลี่ยนบทบาทของกลุ่มผู้ประกอบการกิจกรรมหรือพิธีกรรมและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับ

พุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ในพระพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติของไทย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ฝ่ายคือ

๑. กลุ่มพระภิกษุ พระภิกษุในฐานะผู้นำทางความคิดและจิตวิญญาณของประชาชนในสังคม เป็นแบบอย่างที่ดีควรแก่การเคารพสักการะของพุทธศาสนิกชน เพื่อการดำรงและรักษาไว้ซึ่งเป้าหมายหลักของพุทธศาสนาและวัตรปฏิบัติในพระธรรมวินัยตามพุทธบัญญัติ คณะสงฆ์ทั้งในระดับพระสังฆาธิการ และพระภิกษุทั่วไปที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทบทวนอำนาจ บทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบของตนที่มีส่วนสัมพันธ์กับสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมพุทธศาสนาเหล่านั้น โดยควรจะหลีกเลี่ยงวิถีปฏิบัติที่เป็นการสนับสนุนส่งเสริมกระบวนการพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่กระทำการหรือประพฤติปฏิบัติกิจกรรมใดที่ขัดต่อพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา และเพื่ออนุเคราะห์แก่พระธรรมวินัยตามพุทธเจตนา

การมุ่งเน้นผลประโยชน์เชิงพาณิชย์จากกิจกรรมพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ ทำให้พระภิกษุละเลยบทบาทหน้าที่ที่พึงประสงค์ของผู้ครองเพศบรรพชิตตามพุทธประสงค์และความคาดหวังของสังคม กลายเป็นเพียงผู้ประกอบการพิธีกรรมหรือกิจกรรมทางความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ ที่ไม่แตกต่างจากผู้ประกอบการทางธุรกิจทั่วไปที่เป็นฆราวาสแต่อย่างใด โดยเฉพาะสำหรับประเด็นความเชื่อความศรัทธาและการปฏิบัติทางไสยศาสตร์ ที่มีพระภิกษุจำนวนมากไม่น้อยได้ใช้ความเชื่อทางไสยศาสตร์ เช่น เวทมนตร์ คาถาอาคม สะเดาะเคราะห์ ทำเครื่องรางของขลัง ปลุกเสก กุมารทอง ทำมนต์เสน่ห์ลงหน้าทอง ฯลฯ ความเชื่อและวิถีปฏิบัติดังกล่าว หากพิจารณาตามพระธรรมวินัยย่อมไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสมกับสมณวิสัย กล่าวคือ เป็นความเชื่อและการปฏิบัติที่ขัดต่อหลักพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนใช้

ปัญญา ไม่พึงพาอำนาจลัทธิศักดิ์สิทธิ์ อิทธิปาฏิหาริย์ ผิสา เทวดา ดวงดาว สิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งขัดกับเหตุและผล และหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้นคณะสงฆ์ในระดับพระสังฆาธิการที่มีอำนาจปกครองจึงควรมีมาตรการในการกำกับควบคุมดูแลความประพฤติของพระภิกษุทั่วทั้ง สังฆมณฑลให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย เอื้อต่อพระธรรมวินัย เพื่อควรค่าแก่การบูชาทำอัญชลีของพุทธศาสนิกชนและสืบทอดอายุของพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวสืบไป

๒. กลุ่มพุทธศาสนิกชน ผู้ใช้บริการกิจกรรม พุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ ผลการศึกษาวิจัยที่กล่าวถึง ประเด็นความต้องการของพุทธศาสนิกชน (demand) ที่มีต่อวิถีปฏิบัติการทำบุญ ภายใต้ความเชื่อความศรัทธาใน พุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ ทำให้เกิดการตอบสนองต่อความเชื่อ ความศรัทธา และวิถีปฏิบัติด้วยการจัดกิจกรรม พุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ของทางวัด (supply) แสดงให้เห็นถึงแรงสนับสนุนส่งเสริมของพุทธศาสนิกชนที่มีส่วนช่วยเกื้อหนุนและขับเคลื่อนกระบวนการพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ให้ดำเนินต่อไปได้ หากไม่มีเงื่อนไขจากความต้องการของพุทธศาสนิกชนแล้ว ความเป็นพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ก็คงไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเชิงวิถีปฏิบัติที่เป็นแนวทางการปฏิบัติสำหรับพุทธศาสนิกชนซึ่งตรงตามหลักพระพุทธศาสนาและไม่ขัดติดกับพฤติกรรมหรือเงื่อนไขบุญพาณิชย์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ ควรมีการศึกษาทำความเข้าใจและปรับเปลี่ยนโลกทัศน์เรื่องบุญและกฎแห่งกรรมให้สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ไม่มองเรื่องบุญเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนสภาพความเป็นอยู่และคำอธิบายสถานะของชีวิตในเชิงปัจเจก คิดหวังเพียงแต่พึ่งพาบุญในแง่ความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิปาฏิหาริย์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เป็นการทำบุญ

เพื่อหวังผลต่างๆ เช่น ขอให้รวย ขอให้ถูกหวย ซึ่งเข้าข่ายการทำบุญเพื่อสนองกิเลสทั้งสิ้น ควรมีการทบทวนทำความเข้าใจความเชื่อเรื่องบุญกรรมที่ไม่มีเหตุผล ไม่สามารถตรวจสอบได้ มิเช่นนั้นจะเป็นการสร้างมายาคติเรื่องบุญในวิถีปฏิบัติ และความเข้าใจที่ผิดพลาดให้กับสังคมและสภาพการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ได้ ซึ่งจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิตและสังคมได้ตรงจุด

การทำบุญที่ตรงตามแนวทางคำสอนของพระพุทธเจ้าหาใช่เพียงการให้เงินทอง หรือเสียสละทรัพย์สมบัติส่วนตัว แต่รวมถึงการให้วิชาความรู้ ให้โอกาสให้ ความมีส่วนร่วมในการทำสิ่งที่ดีงามร่วมกัน ตลอดจนการไม่ละเมิดเบียดเบียนกัน รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติต่อกันโดยเอื้อเฟื้อ รวมถึงมีกิริยามารยาท รู้จักเคารพนับถือกัน ควรพิจารณาบุญว่าเป็นการบำเพ็ญประโยชน์ทำความดีเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจ ช่วยแก้ไขปัญหและพัฒนาสังคม สร้างสรรค์ชีวิตที่สุขเกษมดีงาม ธรรมชาติที่ รื่นรมย์ และสังคมที่สันติสุข

๒.๒ เมื่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป มีประเด็นความสะดวกสบาย ความรวดเร็ว ความพึงพอใจเข้ามาเกี่ยวข้อง ส่งผลต่อวิถีปฏิบัติการทำบุญของพุทธศาสนิกชนไทยเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการบุญในลักษณะฉาบฉวย มักง่าย กล่าวคือเน้นความสะดวก รวดเร็วและบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่สบายในการทำบุญเป็นหลัก มากกว่าประโยชน์หรือความสำคัญของบุญที่จะเกิดขึ้นตามหลักพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนจึงต้องทำความเข้าใจการเข้าวัดทำบุญกันใหม่ เช่น กรณีการถวายสังฆทาน หลายคนเข้าใจว่าเป็นการซื้อสิ่งเหลือทิ้งไปถวายพระสงฆ์แล้วก็เสร็จสิ้น แต่จริงๆ แล้วในเจตนารมณ์ดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา “**สังฆทาน**” มีที่มาจากคำว่า “**สังฆะ**” แปลว่าชุมชนของพระสงฆ์ และ “**ทาน**” หมายถึงการให้ รวมความหมายว่าการถวายสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค

เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์แก่ชุมชนสงฆ์โดยไม่แบ่งแยกว่าต้องเป็นรูปใดรูปหนึ่ง หากเข้าใจประเด็นนี้พุทธศาสนิกชนก็สามารถถวายสังฆทานได้โดยไม่ต้องถวายถึงสี่เหลี่ยมเสมอไป โดยสามารถเลือกซื้อสิ่งของเครื่องใช้เพื่ออุปโภคบริโภคที่สดใหม่ได้ตามที่เห็นสมควรและเหมาะสมกับสมณเพศ ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและบ่อนทำลายสุขภาพของพระสงฆ์ เช่น บุหรี่ ยาเส้น เป็นต้น ซึ่งทำให้เห็นถึงการไม่ไปหลงยึดติดกับระบบบุญพาณิชย์ในลักษณะพุทธพาณิชย์ที่เป็นรูปแบบการถวายสังฆทานเวียนตามที่วัดทั่วไปจัดให้บริการ

๒.๓ ควรพิจารณาถึงสาระและเหตุผลในกิจกรรมการทำบุญแต่ละประเภท ว่าเป็นการดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ที่มุ่งเน้นจำนวนเงินเป็นหลัก มากกว่าการสร้างสรรคัลภาวะธรรมที่เกื้อกูลเพื่อนมนุษย์และสังคมหรือไม่ อีกทั้งควรใช้สติปัญญาไตร่ตรองพิจารณาวิถีการปฏิบัติของวัด และพระสงฆ์ว่าถูกต้องและสมควรตามบทบาทหน้าที่ที่พึงประสงค์ภายใต้ขอบเขตแห่งพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพียงใด

๒.๔ เมื่อชีวิตประสบความทุกข์ ควรแก้ที่ต้นเหตุแห่งทุกข์ตามหลักอริยสัจ ๔ การเข้าวัดไหว้พระ ทำบุญเป็นเพียงกุศโลบายเพื่อทำให้จิตใจสงบ สบายขึ้นเท่านั้น หาใช่เป็นวิธีการดับทุกข์ตามหลักพุทธธรรมไม่ การทำบุญขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นเพียงการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุและสามารถคลายทุกข์ได้เพียงชั่วคราว การพึ่งพาอำนาจจากสิ่งภายนอกจึงไม่ใช่หนทางที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา สิ่งเดียวที่สามารถจัดการทุกข์ของตนเองได้ คือตนเองเท่านั้น ตามพุทธพจน์ที่ว่า “อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ” ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน

๓. กลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยพบว่า ผลการศึกษาครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชนไทยนับถือพระพุทธศาสนาที่ตัวพระภิกษุมากกว่าคำสอนหรือแก่นของพระพุทธศาสนา หากตัวบุคคล

ไม่ดี ย่อมทำให้ศาสนาสิ้นคลอนได้ง่ายดาย ซึ่งตัวบุคคล (พระภิกษุ) จะดีหรือไม่นั้น นอกจากมนานิกหรือสมณสัญญาของแต่ละรูปแล้ว กลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ย่อมมีส่วนสำคัญในการกำกับควบคุมดูแลความประพฤติของพระภิกษุและแนวทางการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาของแต่ละวัดโดยภาพรวมด้วย

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) และมหาเถรสมาคม (มส.) เป็นตัวอย่างขององค์กรดังกล่าวที่มีส่วนในการต้องร่วมรับผิดชอบกับกระบวนการพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ที่เกิดขึ้นกับวัดและพระภิกษุที่เป็นผู้ประกอบการ ด้วยการร่วมมือกันปฏิรูปการทำงานขององค์กรโดยใช้อำนาจและหน้าที่ความรับผิดชอบในการหามาตรการและบทลงโทษสำหรับวัดและพระภิกษุที่ฝ่าฝืนเพื่อลดเงื่อนไขการเป็นพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ในกิจการพระพุทธศาสนา เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคม นอกจากไม่สนับสนุนวัดที่ทำการปลุกเสกวัตถุมงคล เช่น กุมารทอง และเครื่องรางของขลังอื่นๆ แล้ว ควรออกคำสั่งห้ามเพื่อกำหนดหรือควบคุมไม่ให้วัดจัดสร้างวัตถุมงคลเครื่องรางของขลังทุกรูปแบบด้วย เพราะที่ผ่านมามหาเถรสมาคม (มส.) มีมติอย่างชัดเจนว่าไม่ส่งเสริมให้มีการทำกุมารทองและเครื่องรางของขลังอื่นๆ แต่อนุญาตให้มีการจัดสร้างและสนับสนุนการปลุกเสกพระพุทธรูป ด้วยเหตุผลที่ว่า เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ซึ่งในกรณีนี้อาจดูเป็นการดำเนินการ ๒ มาตรฐาน เนื่องจากการจัดสร้างพระพุทธรูป พระบูชา อาจเข้าข่ายความเป็นพุทธพาณิชย์ด้วยเช่นกัน และตามพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าไม่สนับสนุนและยังห้ามการทำพิธีปลุกเสกทุกรูปแบบ เรื่องเหล่านี้พระภิกษุไม่ควรยุ่งเกี่ยว ไม่ใช่กิจของสงฆ์ ดังนั้นการประกอบกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ องค์กรที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาจึงควร

ตรวจสอบการดำเนินการของวัดและพระภิกษุ ว่าเป็นไปตาม
พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้หรือไม่ โดยอาจ
พิจารณาเป็นรายกรณีไป พร้อมทั้งดำเนินการบังคับใช้มาตรการ
คำสั่งและบทลงโทษอย่างจริงจังโดยไม่เลือกปฏิบัติทั้งนี้เพื่อ

ไม่ให้เป็นการลุ่มหลงมัวเมากับวิถีพุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์
มากจนเกินไป โดยหลงลืมภาระหน้าที่ของพระภิกษุที่พึง
ปฏิบัติตามพุทธดำรัสและพุทธเจตนาในการถือกำเนิดขึ้น
ของพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

- คำผุย พลลือชา. ๒๕๔๓. **ความเชื่อเรื่องนาคในกระบวนการทำนาของชาวนาลาว: กรณีศึกษาชาวนาบ้านสีฐานใต้ อ.เมือง หาดทรายทอง จ.กำแพงนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. / Khamphuy Phollurxa. 2000. **The Belief in NAGA in Rice-Planting Process Among Laotian Farmers: A Case Study at Ban Sithan Tay, Hatxayphong District, Vientiane Municipality, Lao People's Democratic Republic**. M.A. Thesis in Development Sociology, Khon Kaen University.
- ชาย โพธิ์สิตา. ๒๕๕๐. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: อมรินทร์. / Chai Phothisita. 2007. **The Art and Science of Qualitative Research**. 3rd ed. Bangkok: Amarin.
- ทัศนีย์ สุจินะพงษ์. ๒๕๑๖. **การใช้ไสยศาสตร์ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. / Thatsani Suchinaphong. 1973. **The Use of Magic in Sepa's Kunchang Kunpaem**. MA Thesis, Chulalongkorn University.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. ๒๕๔๓. **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง. / Nithi Eowsriwong. 2000. **Buddhism in Transformation of Thai Society**. Bangkok: Komon-Kimthong Foundation.
- บุญลือ วันทายนต์. ๒๕๒๙. **สังคมวิทยาศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง. / Boonluea Wantayon. 1986. **Sociology of Religions**. 6th ed. Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.
- ประจักษ์ ปรภาพิทยาการ. ๒๕๑๙. **ประเพณีและไสยเวทวิทยาในขุนช้างขุนแผน**. กรุงเทพฯ: เจริญธรรม. / Prachak Praphaphityakon. 1976. **The Tradition and Occultism in Kunchang Kunpaen**. Bangkok: Charoentham.
- พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พระ. ๒๕๕๒. **สยามสามไตร**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย. / Brahma-Gunaporn (P.A. Payutto), Phra. 2009. **Siam Sam Trai**. 3rd ed. Bangkok: Pimsuay.
- พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (๑๐). ๒๕๒๕. **พระสุตตันตปิฎก ทีมนิกาย มหาวรรค**. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา / Tipitaka, Thai vvesion. (10) 1982. **Sattantatpitaka Dighanikaya Mahavagga**. Bangkok: Krom Kansasana.
- วรรณนิภา ชวนชม. ๒๕๕๓. **ความเชื่อเรื่องการสักยันต์ห้าแถวหนูนวดง : ศึกษากรณีสำนักสักยันต์อาจารย์หนู กันภัย**. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. / Wannipa Chuanchom. 2010. **Belief in Five Columns Tattoo: A Case Study of Tattoo Group of Ajarn Noo Khanpai**. M.A. Thesis in Sociology, Chulalongkorn University.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. ๒๕๔๐. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. / Suchip Punyanuphab. 1997. **Comparative Religions**. 4th ed. Bangkok: Mahamakutrajavidyalaya University Press.

- สุภางค์ จันทวานิช. ๒๕๔๖. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. / Suphang Janthawanit. 2003. **Qualitative Research Methods**. 11th ed. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์. ๒๕๓๘. **พุทธกับไสยในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์. / Sulak Siwarak. 1995. **Buddhism and Superstitions in Thai Society**. Bangkok: Ruean-gaew Press.
- สุวรรณ สุวรรณเวช. ๒๕๔๖. **พื้นฐานความเชื่อของคนไทย**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ ๑๙๙๑. / Suwan Suwanwecho. 2003. **The Basic Beliefs of Khon Thai**. Bangkok: Bannakit 1991 Press.
- อนูมานราชธน, พระยา. ๒๕๒๔. **การศึกษาเรื่องประเพณีไทย**. กรุงเทพฯ: การศาสนา. / Anumaan Rajchathon, Praya. 1981. **A Study of Thai Tradition**. Bangkok: Kansatsana Press.
- อภิชัย พันธเสน. ๒๕๔๗. **พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: อมรินทร์. / Aphichai Phanthasen. 2004. **Buddhist Economics : Evolution, Theory and Application to Various Fields of Economics**. 3rd ed. Bangkok: Amarin.
- อมรา พงศาพิชญ์. ๒๕๔๑. **วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. / Amara Phongsaphit. 1998. **Culture, Religions and Ethnics: The Anthropological Analysis of Thai Society**. 5th ed. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- อรุณ เวชสุวรรณ. ๒๕๑๘. **พุทธศาสนากับไสยศาสตร์**. กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา. / Arun Wetsuwan. 1975. **Buddhism and Superstition**. Bangkok: Prae-Pittaya.
- ฮายาชิ ยูคิโอะ. ๒๕๕๔. **พุทธศาสนาเชิงปฏิบัติของคนไทยอีสาน : ศาสนาในความเป็นภูมิภาค**. แปลโดย ฟินิจ ลาภอนานนท์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. / Yukio Hayashi. 2011. **Practical Buddhism among the Thai-Lao : Religion in the Making of a Region**. Translated by Phinit Lapthananon. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

สัมภาษณ์

- ชาตรี สุขถาวร. ไวยาวัจกรวัดไร่ขิง. ๒๕๕๖. **สัมภาษณ์**, ๑๒ มกราคม. ณ วัดไร่ขิง พระอารามหลวง ตำบลไร่ขิง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดนครปฐม. / Chatri Sukthawon. Accountant. Wat Rai Khing. 2013. **Interview**, January 12. at Wat Rai Khing, Tambon Rai Khing Amphoe Sam Phran, Nakhon Pathom.
- ไชยยะ รัตนเกื้อกูลชัย. ๒๕๕๖. **สัมภาษณ์**, ๑๘ มกราคม. ณ ๒๔/๖ หมู่ ๓ ตำบลไร่ขิง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดนครปฐม. / Chai-ha Rattanageuagoonchai. 2013. **Interview**, January 18. at 24/6 Moo 3, Tambon Rai Khing Amphoe Sam Phran, Nakhon Pathom.

- ณัฐวรรณ เรื่องธรรมวิษุฒม์. ๒๕๕๖. **สัมภาษณ์**, ๓๐ มกราคม. ณ ชุมชนข้างวัดไผ่ล้อม ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. / Nattawan Ruengdhammawitchayut. 2013. **Interview**, January 30. at Community in Wat Phailom, Tambon Prapathomchedi Amphoe Meuang, Nakhon Pathom.
- นิตยา วงศ์เลิศอนันท์. ๒๕๕๖. **สัมภาษณ์**, ๘ มกราคม. ณ วัดไร่ขิง พระอารามหลวง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. / Nittaya Wonglertarnan. 2013. **Interview**, January 8. at Wat Rai Khing, Tambon Rai Khing Amphoe Sam Phran, Nakhon Pathom.
- ประภา สุนทรสุวรรณ. ๒๕๕๖. **สัมภาษณ์**, ๒๗ มกราคม. ณ วัดไผ่ล้อม ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. / Prapha Sunthonsuwan. 2013. **Interview**, January 27. at Wat Phailom, Tambon Prapathomchedi Amphoe Meuang, Nakhon Pathom.
- ประภาภรณ์ โชคพงษ์พันธ์. ๒๕๕๖. **สัมภาษณ์**, ๔ มกราคม. ณ วัดไร่ขิง พระอารามหลวง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. / Praphaphon Chokphongphan. 2013. **Interview**, January 4. at Wat Rai Khing, Tambon Rai Khing, Amphoe Sam Phran, Nakhon Pathom.
- พรเทพ ปักวิ. ไวยาวัจกรวัดไร่ขิง. ๒๕๕๕. **สัมภาษณ์**, ๑๓ ธันวาคม. ณ วัดไร่ขิง พระอารามหลวง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. / Pontep Pattawee. Accountant, Wat Rai Khing. 2012. **Interview**, December 13. at Wat Rai Khing, Tambon Rai Khing Amphoe Sam Phran, Nakhon Pathom.
- พระครูปลัดสิทธิวัฒน์ (หลวงพี่น้ำฝน). เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม. ๒๕๕๕. **สัมภาษณ์**, ๒๑ ธันวาคม. วัดไผ่ล้อม ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. / Phrakru Palat sittiwat (Luang Pi Nam Fon). Abbot, Wat Phai Lom. 2012. **Interview**, December 21, at Wat Phailom, Tambon Prapathomchedi Amphoe Meuang, Nakhon Pathom.
- พระรัตนสุธี. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไร่ขิง พระอารามหลวง. ๒๕๕๖. **สัมภาษณ์**, ๑๘ มกราคม. ณ วัดไร่ขิง พระอารามหลวง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. / Phra Rattanasutee. Assistant Abbot, Wat Rai Khing. 2013. **Interview**, January 18. at Wat Rai Khing, Tambon Rai Khing, Amphoe Sam Phran, Nakhon Pathom.
- พระราชวิริยาลังการ. เจ้าอาวาสวัดไร่ขิง พระอารามหลวง. ๒๕๕๕. **สัมภาษณ์**, ๔ ธันวาคม. ณ วัดไร่ขิง พระอารามหลวง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. / Phra Rajchawiriya-Langgaan. Abbot, Wat Rai Khing. 2012. **Interview**, December 4. at Wat Rai Khing, Tambon Rai Khing, Amphoe Sam Phran, Nakhon Pathom.
- พระสมุห์ปัญญา. ๒๕๕๖. **สัมภาษณ์**, ๒๗ มกราคม. ณ วัดไผ่ล้อม ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. / Phra Samu Panya. 2013. **Interview**, January 27. at Wat Phailom, Tambon Prapathomchedi Amphoe Meuang, Nakhon Pathom.

- พิรภัทร อ้นบุญโท. เจ้าหน้าที่ฝ่ายสื่อ วัดไผ่ล้อม. ๒๕๕๖. **สัมภาษณ์**, ๒๙ มกราคม. ณ วัดไผ่ล้อม ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. / Phiraphat Anbuntho. Media Officer, Wat Phai Lom. 2013. **Interview**, January 29, at Wat Phailom, Tambon Prapathomchedi, Amphoe Meuang, Nakhon Pathom.
- วิเชียร นรจิน. โฆษกวัดไร่ขิง. ๒๕๕๖. **สัมภาษณ์**, ๑๒ มกราคม. ณ วัดไร่ขิง พระอารามหลวง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. / Wi-chian Norrachin. Spokesman, Wat Rai Khing. 2013. **Interview**, January 12. at Wat Rai Khing, Tambon Rai Khing, Amphoe Sam Phran, Nakhon Pathom.

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

- ใจ อึ้งภากรณ์. ๒๕๔๗. “เศรษฐกิจแนวศาสนาหรือคือทางออก.” (ออนไลน์). เมื่อ ๑ กันยายน ๒๕๕๕. / Chai Uengphakorn, 2004. “Is Religious Economics the Way-Out ?” (Online). <http://thaimisc.pukpik.com/freewebboard/php/vreply.php?user=spdcmu&topic=13>. 01/09/2012.
- นิตี เอียวศรีวงศ์. ๒๕๕๒. “ศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่.” (ออนไลน์). เมื่อ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๕๕. / Nithi Eowsriwong. 2009. “Religions in Modern Thai Society.” (Online). <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/life-style/culture/20090507/39614/พุทธศาสน์หลากหลาย-คินพลัง.html>. 29/08/2012.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. ๒๕๕๕. “อำนาจ” ของ ผี, พราหมณ์, พุทธ.” (ออนไลน์). เมื่อ ๑ กันยายน ๒๕๕๕. / Sujit Wongthese. 2012. “The Power of Gost, Brahmana, Buddha.” (Online). <http://www.sujitwongthes.com/2012/03/lecture18032012/>. 01/09/2012.